

George ENACHE*

**„LUPTA LA CENTRU”. ALIANȚE ȘI CONFRUNTĂRI PENTRU PUTERE ÎN
INTERIORUL IERARHIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN PERIOADA
AUGUST 1944-FEBRUARIE 1948**

Rezumat: După 23 august 1944, forțele comuniste din România, sprijinite de armata și autoritățile de ocupație sovietice, au început preluarea controlului asupra principalelor instituții. Biserica Ortodoxă Română, prin tradiție, juca un rol social și politic extrem de important. Comuniștii români au evitat o confruntare frontală cu biserica, preferând o tactică a subversiunii, căutând să găsească sau să infiltreze în interiorul Sfântului Sinod persoane care să fie favorabile unei colaborări cu noua forță politică dominantă.

Studiul de față continuă demersuri anterioare pe această temă, concentrându-se pe lupta internă din cadrul Sinodului, pentru preluarea controlului asupra organelor de conducere ale Bisericii, cu sprijinul puterii politice. Moartea patriarhului Nicodim din februarie 1948, care deschide o nouă etapă în lupta pentru putere în interiorul Bisericii Ortodoxe, încheie intervalul temporal al cercetării.

Cuvinte cheie: *Biserica Ortodoxă Română, Sfântul Sinod, comunism, Iustinian Marina, Nicolae Bălan, Nicodim Munteanu, Irineu Mihălcescu.*

**THE ALLIANCES AND THE CONFRONTATION FOR POWER WITHIN THE
HIERARCHY OF THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH, IN THE PERIOD
BETWEEN AUGUST 1944 AND FEBRUARY 1948**

Abstract: After August, 23-rd, 1944, the Communist powers from Romania, supported by the Soviet army and the Soviet occupation authorities, started to take over the control upon the major institutions. Traditionally, the Romanian Orthodox Church had a very important political and social role. Romanian Communists avoided a direct confrontation with the church, preferring the strategy of subversion. They tried to find in the Holy Synod persons ready to cooperate with the newly installed political power; moreover, the Communist tried to infiltrate such persons into the circles of church authority.

The present paper continues the previous works on this topic and it's focused upon the inner conflicts from the Synod. At stake was taking over the

* Universitatea „Dunărea de Jos” Galați (geo.enache@gmail.com).

Danubius, XXXII, Galați, 2014, p. 307-344.

leadership of the Church, with the help of the new political power. Chronologically, the study ends with the death of the Patriarch Nicodim, in February 1948, which marks the beginning of a new stage in the struggles for getting the power, within the Romanian Orthodox Church.

Keywords: *Romanian Orthodox Church, Holy Synod, Communism, Iustinian Marina, Nicolae Bălan, Nicodim Munteanu, Irineu Mihălcescu.*

Datorită porțișelor din legile interbelice privitoare la organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe și în virtutea „tradiției” nefericite create în acea perioadă, biserica majoritară din România s-a dovedit foarte vulnerabilă în fața influenței politicului. BOR era amestecată în politic prin ierarhi, adesea impuși de partidele de la putere, și prin preoții săi, implicați adânc în activități cu caracter politic¹. Legătura dintre politic și biserică a devenit și mai evidentă în anii celui de-al Doilea Război Mondial, când Biserica Ortodoxă Română a fost antrenată în acțiunile întreprinse de regimul Ion Antonescu².

Intrarea sovieticilor în România a creat o mare dilemă atât pentru ierarhia ortodoxă, care predicase împotriva comunismului în anii celui de-al Doilea Război Mondial, dar și pentru slujitorii puterii de la Răsărit. În cele din urmă, oficial, ambele părți s-au comportat ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, deoarece nimeni nu avea vreun interes să iște un conflict care nu ar fi slujit nimănui.

Din nefericire, ierarhia ortodoxă nu a acționat așa cum și-au dorit unii, adică în a se constitui într-o instanță neutră de autoritate, din înălțimea căreia să denunțe încălcările libertăților religioase și ale drepturilor omului, pe care puterea politică dominată de comuniști le practica pe scară largă de la începuturile instaurării sale, ci, datorită relațiilor de putere defavorabile ei, va accepta în cele din urmă interpretarea politicului în ceea ce privește noul drum de urmat al societății românești, și, mai mult, îi ca conferi acestuia autoritatea ei morală, care constituia componenta esențială a puterii bisericii. Dar această „adaptare”, termenul care credem că este cel mai potrivit pentru a defini relațiile BOR cu puterea comunistă, a stat permanent sub semnul provizoratului, Biserica așteptând, precum în deceniile trecute, să se elibereze de sub tutela apăsătoare a politicului.

De cealaltă parte, singura preocupare sinceră a comuniștilor față de biserică era supunerea și controlul acesteia, neexistând o regulă precisă pentru realizarea acestui obiectiv. Puterea atee nu s-a dat în lături de la represiuni crunte în domeniul religios, însă cea mai bună metodă era subversiunea din interior, astfel încât

¹ Vezi George Enache, *Amestecul puterii politice în alegerea ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în „Arhivele totalitarismului”, nr. 1-2/2004, p. 7 – 33.

² Vezi idem, *Eglise, société, état en Roumanie pendant l'entre-deux-guerres. L'Eglise Orthodoxe Roumaine et la «tentation du totalitarisme droitiste»*, în „Revista Teologica”, nr.2/2012, p.276-300.

amestecul politicului să iasă cât mai puțin în evidență³. Era prin urmare esențială găsirea unor „tovarăși de drum” în interiorul cultelor, care să execute „din proprie inițiativă” directivele trasate de fapt de autoritatea politică. În virtutea importanței pe care o deținea Biserica Ortodoxă în societatea românească, preluarea controlului asupra Sinodului BOR a constituit o preocupare de prim rang pentru noul regim. Frământările generate de modificarea balaței de putere în interiorul sinodului, în perioada august 1944 – februarie 1947 constituie esența rândurilor care urmează.

După cum am menționat deja, puterea procomunistă din România a căutat să evite un conflict deschis cu BOR, adoptând, la nivel oficial, o politică conciliatoare. Dar, pentru a fi siguri că ierarhia ortodoxă nu va se va ridica împotriva sa, comuniștii au cerut organelor informative să strângă materiale compromițătoare despre fiecare ierarh în parte, țintele favorite fiind participarea la acțiunile contra clasei muncitoare și a poporului sovietic prieten sau eventuale păcate lumești, neconforme cu statutul de ierarh, dintre care cel mai scandalos și deci mai căutat era cel de homosexualitate. De cel mai mare interes s-au bucurat cazurile celor mai importanți ierarhi din acel moment: patriarhul Nicodim, în virtutea funcției sale, și mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, dată fiind autoritatea lui copleșitoare, care au fost verificați atent în ceea ce privește atitudinile lor politice din trecut și viața personală.

Deși inamici, conform surselor documentare de dinainte și după 1944, biografia celor doi vlădici, așa cum este consemnată în dosarele organelor de securitate, este destul de asemănătoare. Ei fuseseră urmăriți, în rând cu toți ierarhii, și înainte de 1944, în cadrul misiunilor generale informative. Acum însă trebuia un dosar „beton” care să dovedească fără tăgadă toate slăbiciunile lor. Dosarul personal al mitropolitului Bălan din perioada 1945-1948⁴, încropit în grabă, este o reflectare a modului cum arăta Serviciul de Siguranță la începuturile puterii comuniste, după restructurările de personal și modificarea obiectivelor de atins, când încă nu se știa exact ce trebuia făcut, când nu existau informatori suficienți și se punea la dosar ceea ce se găsea. În același timp, ele arată voința autorităților procomuniste de a se folosi de orice amănunt pentru a-i subordona pe cei recalitranti.

Dosarul cuprinde discursuri, luări de poziții sau note informative despre mitropolitul Bălan de dinainte de 1944, cu precădere din perioada războiului, în care ierarhul de la Sibiu apare în ipostaze contradictorii în ceea ce privește atitudinea sa politică, când apropiat de țărăniști, când apropiat de legionari, când de Antonescu, fapt firesc pentru cineva care s-a considerat deasupra partidelor, discutând în același timp cu cele mai multe dintre aceste de pe poziția de „prinț al

³ Vezi idem, *Strategies of Infiltrating and Attracting the Religious Cults into Collaboration Devised by the Romanian pro-Communist Authorities during the 1945-1947 Interval, with a Special Focus on the Case of the Romanian Orthodox Church*, în „Danubius”, 30, 2012, p. 375-421.

⁴ Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fond Informativ, dosar 533, vol. 1-2.

Ardealului”. Din această perspectivă, noua putere nu a putut stabili ierarhului o conduită politică clară înainte de 1944, dar anumite elemente, cum ar fi prezența la înmormântarea lui Moța și Marin, acțiunile din Transnistria, „provocările” naționaliste din timpul celui de-al Doilea Război Mondial sau prietenia strânsă cu Iuliu Maniu au fost considerate suficiente pentru a fi utilizate într-o eventuală acțiune de epurare, deși alte aspecte, precum intervențiile pe lângă Antonescu în favoarea evreilor, veneau în contrapartidă. De altfel, conform mărturiilor din dosar, încă din toamna lui 1944, liderii comuniști din Sibiu cereau arestarea lui Bălan, pe motiv că ar fi fost criminal de război⁵. Apoi, în mai-iunie 1945 circulau zvonuri că mitropolitul sibian urma să fie epurat, pentru sprijinul pe care-l acorda lui Maniu⁶, zvonuri care se pare că aveau oarecare substanță, cel puțin în intențiile unora, mai ales că în acea perioadă alți ierarhi sunt scoși din scaune. Personalitatea lui și protecția de care se bucura din partea prim-ministrului Groza au fost elemente care l-au făcut de neclintit pe Bălan, cu toate că sunt consemnate în continuare manifestări ostile ale sale.

Fiind greu de prins pe linie politică, Siguranța și, ulterior, Securitatea, vor încerca să folosească în propriul interes zvonurile provenite din folclor, referitoare la homosexualitatea acerbă a mitropolitului, încercând să organizeze o acțiune prin care să se dovedească fără putință de tăgadă această „înclinație”. Acțiunile în acest sens încep imediat după ce mitropolitul a făcut mai multe gesturi ostile la adresa puterii: a refuzat să participe la deschiderea lucrărilor noului parlament ieșit în urma alegerilor falsificate din toamna lui 1946⁷, a interzis preoților să citească în biserică sentința de condamnare a lui Iuliu Maniu⁸, folosindu-se de circulara pe care o dăduse în 1941⁹, s-a pronunțat referitor la abdicarea regelui Mihai în următorii termeni: „totuși noi vom rămâne recunoscători trecutului”¹⁰ iar în pastorală dată cu ocazia Paștelui anului 1947 a scris: „neputincioasă și zadarnică se va dovedi lupta pe care necredința organizată de bolșevismul rusesc o duce cu fervoare contra lui Hristos”¹¹.

Activitatea organelor represive crește considerabil în intensitate în 1948, când Bălan era antrenat în procesul, dirijat de autorități, de desființare a Bisericii

⁵ *Ibidem*, vol. 2, f. 91.

⁶ *Ibidem*, f. 111-112. Exact în acea perioadă Dudu Velicu notează în letopisețul său: „Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului, urmând a fi epurat, se afirmă că îl surprinde acest fapt întrucât în această categorie nu intră și patriarhul Nicodim Munteanu, cel care în 1940 vorbea despre hidra bolșevică din răsărit, căreia i s-a tăiat un cap prin luarea Basarabiei de armatele române. Pe de altă parte, Mitropolitul Bălan s-ar fi dus la preotul C. Burducea, ministrul Cultelor, pe lângă care s-a lingușit, ca să nu fie epurat” (Arhivele Naționale Istorice Centrale - ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 232, f. 8).

⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar 533, vol. 2. f. 134.

⁸ *Ibidem*, f. 133.

⁹ Circulara MA nr. 3517/1941 prin care se interzice folosirea bisericii pentru comunicarea de documente administrative și civile (*ibidem*).

¹⁰ *Ibidem*, f. 134.

¹¹ *Ibidem*.

Greco-Catolice¹². Din dosar lipsește tocmai ce-ar fi fost mai interesant, anume o investigație care să lămurească dacă Bălan și-a dorit sau nu „reunificarea”, cele câteva informații existente fiind contradictorii. În schimb, dosarul abundă în cele mai grozave turpitudini, absolut incredibile, oferite cu generozitate de diverși indivizi, care vorbesc din auzite. Pentru ca să fie convinși de justetea acestor afirmații grave, mitropolitului i se va implanta în preajmă un agent, în persoana unui nou secretar, menit să supravegheze toate acțiunile lui Bălan¹³ dar care nu va putea să dea nici o referință în acest sens. Faptul că mitropolitul Bălan a înțeles să coopereze în anumite domenii cu puterea comunistă nu a fost în urma vreunui șantaj, cel puțin nu sub unghiul vieții personale, ci datorită unei opțiuni pe care tot agenții Siguranței o consemnau: „Politica bisericii își are și ea deputații ei. Iar la vremea sa, vor și a justifica învățătura că până treci puntea te înfrățești cu oricine, a spus-o chiar Marina...Și mai presus de toate, eu n-am căutat a face pe martirul, când știu că oportunistul aduce mai reale foloase bisericii”¹⁴. O biserică plină de nevoi de altfel, deoarece chiar Bălan, deși a criticat noile prevederi ale Constituției din 1948¹⁵, era nevoit să constate că „ortodoxia are nevoie de concursul financiar al statului”¹⁶.

În cazul lui Nicodim nu s-a identificat deocamdată un dosar propriu-zis, dar ne putem închipui cam ce conținea acesta dacă ținem seama de dosarele unor apropiați ai lui, de notele informative date de neobositul „Viator”, pe numele real Dudu Velicu¹⁷, sau de campaniile de presă organizate de ziare aservite puterii.

În cazul Patriarhului României, zvonurile privind înclinațiile sale nefirești erau și mai intense și, aparent, mai vrednice de crezare. În primul rând, faptul că a fost monah la mănăstirea Neamț vreme îndelungată era deja un motiv de bănuială, date fiind poveștile pe care unii la vehiculau la adresa călugărilor de acolo¹⁸. Apoi, retragerea sa din scaunul de episcop de Huși în condiții neclare în 1923, în urma acuzațiilor aduse de doi elevi de seminar. Un nou motiv de îndoială l-a constituit alegerea sa ca mitropolit al Moldovei, în condițiile în care nu mai era decât un simplu stareț la mănăstirea Neamțului, acțiune văzută ca dorință a regelui Carol al II-lea de a pune un mitropolit care să fie docil, în virtutea trecutului său compromișător.

Însă Nicodim, devenit patriarh în 1939, s-a dovedit un adevărat luptător. În condițiile în care dictaturile se succedau în ritm rapid în România, el a știut să păstreze acel echilibru care a făcut ca biserica să nu se atașeze servil unui regim

¹² Vezi André Kom, *Unificarea Bisericii Române Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948*, în *Studii de istoria Bisericii (sub redacția lector univ. Ovidiu Bozgan)*, Editura Universității din București, 2000, p. 88 – 124.

¹³ *Ibidem*, f. 140.

¹⁴ *Ibidem*, f. 167.

¹⁵ *Ibidem*, f. 159.

¹⁶ *Ibidem*, f. 170.

¹⁷ Amănunte despre Dudu Velicu în George Enache, *Strategies of Infiltrating and Attracting...*, p. 396.

¹⁸ Vezi Vasile Gh. Ispir, *Mănăstirile noastre, studiu istorico-pragmatic*, București, 1910.

politic. Din acest motiv el nu a fost iubit de mulți, dar inamicii nu au îndrăznit să abordeze teme deja răsuflete privind viața sa personală, mai ales că se afla la o senectute care făceau ridicole orice aserțiuni de acest gen. Ele însă vor fi reluate după 1944, în încercarea disperată de a slăbi rezistența acestui bătrân pe care aproape toți îl așteptau să moară mai grabnic.

Alți ierarhi și-au pierdut în schimb foarte repede pozițiile. E vorba de mitropolitul Bucovinei, Tit Simedrea, și de mitropolitul Olteniei, Nifon Criveanu, care, considerați prea apropiați de fostul Conducător al Statului și participanți activi la acțiunile de Transnistria, au fost trecuți pe listele de epurare. Mitropolitul Tit, pentru a nu intra într-un scandal inutil, și-a prezentat demisia din funcție în martie 1945, care a fost primită prin Înaltul Decret Regal nr. 555/1945 și confirmată ulterior de Sf. Sinod în ședința din 31 iulie 1945¹⁹. Ulterior, va duce o existență retrasă, departe de certurile politice și de cele bisericesti, frecventând o perioadă ședințele „Rugului Aprins” de la mănăstirea Antim²⁰. În locul său era numit ca locotenent de mitropolit arhiepiscopul Emilian Antal.

În cazul lui Nifon Criveanu lucrurile au fost mai complicate, acesta refuzând se pare să demisioneze. Pentru a-l scoate din funcție, s-a recurs la o măsură administrativă, prin reactivarea unei hotărâri din 1941: „prin adresa nr. 339 din 28 martie 1945, Sf. Sinod a repetat cererea adresată Ministerului Cultelor pe baza hotărârii luate în ședința de la 24 octombrie 1941, pentru reînființarea vechii episcopii a Râmnicului – Noul Severin. Intervenția înaltului for bisericesc fiind întru totul justificată, a obținut aprobare din partea guvernului și astfel prin decretul lege nr. 1289 din 19 aprilie 1945, publicat în Monitorul Oficial nr. 92 din 20 aprilie 1945, «se reînființează Episcopia Ortodoxă Română a Râmnicului – Noul Severin cu reședința la Râmnicul Vâlcea», abrogându-se în același timp legea pentru înființarea Mitropoliei Ortodoxe Române a Olteniei, Râmnicului și Severinului, din 8 noiembrie 1939. Episcopia reînființată va cuprinde în jurisdicția sa canonică județele Olteniei și va aparține ca sufragană de Mitropolia Ungro-Vlahiei, ca și mai înainte”²¹. Drept episcop-locotenent era rânduit arhiepiscopul Athanasie Dincă, vicar patriarhal. Spre deosebire de Tit Simedrea, Nifon Criveanu va încerca să revină în post bătănd la diverse „Înalte Porți”, dar, cu excepția sprijinului lui Gheorghe

¹⁹ „Biserica Ortodoxă Română” („BOR”), an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 10. Dudu Velicu descrie astfel motivul demisiei mitropolitului bucovinean: „Mitropolitul Tit a demisionat, sub motiv că grija conducerii Fondului Bisericesc din Bucovina îl sustrage de la îndatoririle lui spirituale. În realitate, a demisionat din cauza cărții tipărită de el în două ediții și intitulată *Ectenii și rugăciuni...*, 1943, îndreptată contra bolșevicilor. Ecteniile și rugăciunile vechi au fost adaptate vremurilor războinice din 1943, schimbând mai ales cuvântul „agareni” cu acela de „bolșevici” (Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice. I. 1945-1947*, ediție îngrijită de Alina Tudor – Pavelescu, București, 2004, p. 13).

²⁰ Pentru început s-a retras la schitul Darvari (Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, ediția a III-a, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2002, p. 24).

²¹ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 404.

Tătărescu, nimeni nu l-a mai luat în calcul pentru o eventuală investire într-un scaun arhieresc²².

Conform afirmației făcute de Constantin Burducea în timpul Sinodului din iulie 1940, „prin această lege s-a evitat epurarea I.P.S. Sale (Nifon Criveanu)”²³. Era prin urmare o intervenție a statului, la care autoritatea sinodală consimțise. De bună voie sau forțată? Ținând cont de vechile animozități dintre Nicodim și Nifon, din perioada războiului, precum și de nesiguranța ultimului, referitor la cine l-a scos din scaun, Dudu Velicu înclină spre varianta că Nicodim a fost instigatorul²⁴. El afirmă același lucru referitor la zvonurile privind epurarea mitropolitului Bălan și a episcopului Andrei Mageru²⁵. În ambele situații este foarte greu de stabilit adevărul, dar fiind numărul redus de surse documentare, și acestea confuze și contradictorii. Cert este că din a doua jumătate a lunii februarie 1945 până la convocarea Sinodului în data de 30 iulie se petrec o serie de evenimente importante, având ca protagoniști biserica, regele și guvernele de dinainte și după 6 martie 1944, evenimente din a căror serie fac parte și retragerile mitropoliților Tit și Nifon. Multe dintre ele sunt în strânsă legătură cu numele preotului Ioan Marina, ulterior arhierul Justinian Marina.

Într-o notă din 23 martie 1948, Dudu Velicu consemna amintirile lui Nifon Criveanu despre cel care tocmai devenise locotenent de Patriarh: „În 1940, la Râmnicu Vâlcea, i se prezentă în audiență preotul Ioan Marina, vădov. Îi înmânează apoi cinci scrisori de recomandare pentru a sprijini cererea lui ca Mitropolitul Nifon să-l facă arhierul său vicar. Scrisorile erau de la cinci șefi de partide, și anume: Ion Mihalache, Gh. Tătărescu, C. Argetoianu, Al. Vaida – Voevod și încă una. Mitropolitul Nifon a rămas uimit văzând abilitatea și șiretenia cu care lucrase preotul Ioan Marina pentru a putea smulge cinci scrisori de la cinci fruntași de partide, pentru același scop. I-a răspuns că-l admiră pentru trecerea ce-o are la atâtea partide, ceea ce înseamnă că este o persoană distinsă, dar arhierul nu-l poate face, ci numai arhimandrit deocamdată. După un an de încercare, îl va face arhierul, dacă va corespunde cerințelor. Preotul Marina n-a acceptat”²⁶. Pe 10 iunie 1948, Velicu arată cum îl vedeau clericii pe cel care între timp fusese ales drept al treilea patriarh al României. Aceștia îi atribuiau noului patriarh „o energie și o voință fără seamăn, spirit practic, ..., însă fără a-l considera cărturar”²⁷. „Energie”, „voință”, „spirit practic”, „abilitate ieșită din comun în relațiile cu cei puternici”,

²² Din postura sa de agent al SSI, Dudu Velicu îi va face o publicitate teribilă lui Nifon Criveanu, încercând pe această cale să convingă autoritățile de valoarea și loialitatea lui (Vezi Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 5,7,8, 19, 21, 22, 26, 28, 30-32, 36-39, 41, 43, 44, 58-62, 93, 94, 98, 110, 127, 139.141, 150-152, 156, 158, 177, 178, 180, 199, 210, 223, 233, 255, 256, 258, 261)

²³ *Ibidem*, p. 16.

²⁴ *Ibidem*, p. 36.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice. II. 1948-1959*, ediție îngrijită de Alina Tudor – Pavelescu, Șerban Marin, București, 2005, p. 40.

²⁷ *Ibidem*, p. 75.

sunt atribute care apar recurent în discursul celor care l-au cunoscut pe Justinian, care pe vremea cât a fost preot de mir în Vâlcea era o adevărată vedetă locală, fiind implicat în mai toate acțiunile bisericești, sociale și politice. În volumul *Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, găsim date interesante despre preotul Ioan Marina și despre parohia Sf. Gheorghe din Râmnicu Vâlcea, unde acesta păstorea. Cum în acest anuar sunt descrise toate parohiile din cadrul Mitropoliei Olteniei, o simplă comparație arată că parohia preotului Ioan Marina este una din cele mai bine conduse. De asemenea, se poate remarca că Ioan Marina avea cel mai mare rang pe care un preot de mir îl putea obține²⁸.

Talentul deosebit de organizator și abilitatea în domeniul financiar este relevată de contribuția pe care preotul Marina a avut-o în înființarea Băncii populare *Ajutorul* din Râmnicul Vâlcea, căreia i-a devenit primul președinte²⁹.

²⁸ „Alcătuită din 275 de familii, 935 de suflete. Biserica parohială a existat înainte de 1681, când s-a înnoit de P.S.S. păr. Teodosie Mitropolit, iar la 1737, după ce au ars-o turcii, a dres-o nepotul Prea Sfinției Sale Mihail și un moș Ion și moș Radu. S-a rezidit din temelie în 1857-1935. Are casă parohială nouă din cărămidă, cu 10 camere, parter și etaj, și un loc viran în Ocele Mari. Folosește cimitirele orașului.

Are cor bisericesc. Bibliotecă parohială din 1927 cu 650 volume și circa 100 cititori anual. Căminul cultural, pentru întreg orașul. Starea religios-morală în parohie, mulțumitoare. În cuprinsul parohiei este o familie adventistă. Opera de ajutorare la reparația Bisericii, construirea casei parohiale, odoare, etc [...], trece de 800.000 lei, donați de enoriași. S-au făcut și milostenii în bani și natură. Cantina școlară bisericească pentru tot orașul, hrănește 50 copii.

Paroh, pr. iconom stavrofor Ioan M. Marina, născut 1901, în comuna Cermegești, Vâlcea, hirotonit la 14 octombrie 1924 și transferat în 1933, licențiat în teologie; fost director al seminarului teologic din Râmnicu Vâlcei. Cântăreți: Dumitru I. Dobre, născut 1911, școala de cântăreți și comercială, numit 1928 și transferat 1929; Vasile M. Radu, născut 1911, școala de cântăreți, numit 1930 și transferat în 1938” (*Viața bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei*, Craiova, 1941, p. 678).

²⁹ Banca Populară „Ajutorul” „a luat ființă la 10 iunie 1929, cu actul constitutiv autentificat la judecătoria Ocolului R-Vâlcei sub nr. 74 di 10 iunie 1929, eliberându-se certificatul Nr. 21084 din 18 iunie 1929.

Inițiativa înființării acestei bănci a avut-o preoțimea Jud. Vâlcea, sesizată de un ordin circular al Prea Sfințitului Episcop Vartolomeu, transmis preoțimii prin P.C. Protoieru P. Petroșanu. În urma unui referat, susținut de preotul I. Marina în fața preoțimii județene, ce se afla la conferințele societății Renașterea, în luna aprilie 1929, preoțimea, în unanimitate, și-a dat adeviziunea pentru statutele alcătuite de preotul Ioan Marina. Au fost semnate de 120 preoți ce au subscris un capital social de lei un milion două sute de mii, depunând, odată cu subscrierea, prima cotă de 120.000 lei.

Oficiul Național al Cooperăției, la început, s-a opus. Până la acea dată nu-și dăduse aprobarea pentru asemenea Bănci corporative, cu raze de operațiuni pe un întreg județ. Stăruințele depuse de preotul Ioan Marina pe lângă conducătorii cooperăției-d-nii: I. Răducanu, ministru și Gr. Mladenăț, secretar general al Oficiului Național al Cooperăției, cât și sprijinul distinsului cooperator oltean I. Dumitrescu-Bumbești, au fost încununete de succes. Banca populară *Ajutorul*, a preoțimii vâlcene, este prima bancă populară cooperatistă din țară. Toate societățile anonime ale învățătorimii și preoțimii de pe

Rândurile din respectivul anuar sunt scrise la o dată când nimeni nu bănuia destinul ulterior al preotului vâlcean. Ele consemnează pur și simplu activitatea unui preot capabil, colaborator apropiat al episcopului Vartolomeu Stănescu, care s-a impus fără discuție ca un lider al preoțimii oltene. Influența de care s-a bucurat în rândurile preoțimii i-a făcut pe oamenii politici ai vremii să-l curteze intens pe preotul Marina, care a știut să aibă relații excelente cu toate partidele, inclusiv cu legionarii. Cel mai apropiat a fost însă de țărăniști, care l-au ajutat să devină director al Seminarului din Râmnicul Vâlcea, iar Ion Mihalache a intenționat să-l numească în 1944 episcop la Argeș, însă Mihai Antonescu a acceptat ideea ca Marina să devină episcop doar dacă este ales la Bălți, ceea ce nu a convenit lui Mihalache³⁰. Legăturile sale cu țărăniștii sunt dovedite și de prezența constantă în paginile ziarului „Dreptatea” a semnăturii preotului vâlcean.

Prin urmare, viitorul patriarh nu era deloc un anonim, un ins fără personalitate, așa cum afirmau detractorii lui, ci din contra, unul din „stâlpii” județului Vâlcea, influent membru PNT. Prin urmare, dacă acceptăm ideea că țărăniștii au sprijinit evadarea lui Gheorghiu-Dej³¹, în cadrul acțiunilor pregătitoare ale Blocului Național Democrat de dinaintea de 23 august 1944, atunci nu printr-o întâmplare a ajuns ilustrul evadat ca să fie găzduit în perioada 14 – 26 august de preotul Marina.

Cele aproape două săptămâni petrecute de Dej în casa lui Ioan Marina au caracterul unei întâlniri fondatoare, care a pus bazele unei adevărate prietenii pe care nimic nu o va clinti până la moartea liderului comunist. Chiar de atunci preotul vâlcean a devenit „alesul”, care trebuia să ajungă în fruntea BOR. Încrederea de care s-a bucurat Ioan Marina a fost atât de mare de la început, încât, în cadrul întâlnirilor Blocul Național Democrat Vâlcea privind desemnarea

cuprinsul țării, s-au transformat apoi în bănci populare. În anii următori au luat ființă Băncile populare preoțești din celelalte județe din Oltenia. Am amintit în trecut acest lucru pentru a se cunoaște rolul jucat de preoțimea vâlceană în Cooperația corporatistă[...]

În anul 1935, când toate instituțiile de credit erau amorțite de conversiunea agricolă, instituția aceasta și-a procurat cel mai frumos imobil din centrul orașului, compus din parter și etaj, cu 26 camere. În el s-au amenajat camere pentru un cămin preoțesc, o sală pentru adunările culturale și religioase, o bibliotecă, sediul societății „Renașterea” secția Vâlcea, birourile Protoieriei județului și birourile ei proprii. Restul e închiriat cu suma de lei 100.000 anual [...]

Din fondurile create încă de la înființarea băncii, s-au ajutat preoții suferinzi în sanatorii și spitale, soțiile de preoți suferinde în spitale și sanatorii, studenți teologi, cantine școlare, cantina bisericilor din oraș, cantina ajutorului legionar etc [...]

Principiul cooperatist și creștin „Toți pentru unul și unul pentru toți” și-a găsit o perfectă aplicare în această instituție, creându-se cel mai desăvârșit solidarism creștin în sânul preoțimii vâlcene” (*Ibidem*, p. 78-80).

³⁰ ANIC, fond DGP, dosar 77/1946, f. 63.

³¹ Cf. † Bartolomeu al Clujului, *Amintiri despre Patriarhul Justinian*, în „BOR”, an CXVI (1998), nr. 1-6, p. 113.

primarilor și a prefectului, acesta a fost propus pentru funcția de prefect³², fiind susținut și de forțele politice care vor compune Frontul Național Democrat, către care treptat se orientează³³. După cum se știe, la sfârșitul lunii februarie 1945, din PNT se desprinde gruparea lui Anton Alexandrescu, care s-a desolidarizat de politica lui Maniu. Nu avem informații precise, dar credem că Marina se alătură grupului disident, în perioada tulbure premergătoare instaurării guvernului Groza³⁴.

Tot din această perioadă datează primele tentative de ridicare la rangul de arhiereu. Din păcate nu avem la dispoziție decât documente oficiale, din care este greu să-ți dai seama ce interese au fost la mijloc. Pe 15 martie 1945 prin adresa 738 către ministerul Cultelor, mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei arăta că din luna februarie ceruse înființarea unui al doilea post de „vicar arhiereu la Mitropolia Moldovei”, pentru care l-a recomandat pe P.C. Pr. Ioan Marina³⁵. Într-adevăr, pe data de 1 martie 1945, era înființat un al doilea post de arhiereu vicar pe lângă Sf. Arhiepiscopie a Iașilor, conform deciziei 11166/1945, în care era numit preotul Marina, cu toate drepturile, având bine stabilit și salariul care urma să-l primească³⁶.

Adresa prin care se fac cunoscute aceste lucruri este datată 5 martie 1945, adică exact în ziua premergătoare prăbușirii guvernului Rădescu. E greu de crezut că măsurile amintite s-au luat sub presiune cu puțin înainte de instaurarea guvernului Groza, asta dacă ținem cont și de ce va urma. Pare mai mult încheierea unui proces în timp, clar inițiat de mitropolitul Irineu, care avea nevoie neapărat de un al doilea arhiereu, deoarece și el și vicarul Valerie Moglan erau oameni bătrâni, iar situația în Moldova era foarte grea, date fiind pagubele produse de război. Irineu Mihălcescu era cunoscut ca simpatizant țărănist și păstorise în calitate de locțiitor Oltenia în perioada 1938 – 1939. Chiar el mărturisește că l-a cunoscut bine pe Ioan Marina și i-a apreciat de atunci calitățile³⁷. Nu este deloc imposibil, prin

³² ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar 32/1944, f. 8.

³³ *Ibidem*, dosar 28/1944, f. 40.

³⁴ Acest lucru poate fi dedus din însemnările lui Dudu Velicu, care prezintă legăturile pe care Ioan Marina și Nicolae Nicolăescu le aveau cu Anton Alexandrescu (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 18).

³⁵ Ioan Vicovan, *Aspecte legate de alegerea preotului Ioan Marina ca episcop vicar la Iași*, în „Teologie și Viață”, serie nouă, an XI (LXXVII), 8-12, august-decembrie 2001, p. 149. „Numai mitropoliții au dreptul la vicari arhieriei câte unul la fiecare mitropolie, doi pentru mitropolia centrală. Numirea lor aparține mitropolitului, iar decernarea gradului ierarhic Sf. Sinod. Confirmarea lor în posturi se face prin decret regal (articolul 157 statut)” (N. Popescu – Prahova, *Curs de drept bisericesc*, 1938/1939, p. 11).

³⁶ Ioan Vicovan, *op.cit.*, p. 151. Într-un raport care i s-a cerut la începutul anului 1947 referitor la situația creată la mitropolia Moldovei, Dudu Velicu scrie următoarea frază care poate fi interpretată în sensul că Justinian a fost adus ca vicar la Iași din dorința lui Irineu: „clerul este foarte rău impresionat de lupta pe care o duce arhiereul Justinian împotriva mitropolitului Irineu, care l-a adus aici, ...” (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 220).

³⁷ *Ibidem*, p. 149.

urmare, ca cel care l-a propus pe Marina inițial să fie chiar Mihălcescu, dat fiind că în acea perioadă nu mulți știau că se apropiase de comuniști.

Apoi, chestiunea numirii lui Ioan Marina ca arhiepiscop vicar la Iași a cunoscut o evoluție ciudată, deoarece, deși el fusese numit cu acte în regulă pe 1 martie 1945, pe un post creat și finanțat de Ministerul Cultelor și Artelor, procesul de ridicare a preotului vâlcean la treapta de arhiepiscop se reia practic de la zero. Pe 15 martie în scrisoarea sa către ministerul Cultelor, mitropolitul Irineu reia chestiunea creării unui al doilea post de arhiepiscop vicar, în care să fie numit preotul Marina, și propunea două variante: fie se înființa cel de-al doilea post de Vicar Arhiepiscop la Mitropolia Moldovei (deși el fusese creat la 1 martie) sau „transferarea postului de Arhiepiscop Vicar rămas vacant la Mitropolia Ungro-Vlahiei prin trecerea Prea Sfințitului Veniamin Pocitan în postul de Vicar Patriarhal, rămânând Sfinței Patriarhii trei vicari în funcțiune, urmând ca acest post să revină Sfinței Patriarhii când la Iași ar înceta această imperioasă nevoie”³⁸.

Pe 24 martie patriarhul Nicodim scria ministerului Cultelor, arătând că nu se pune problema mutării unui post de arhiepiscop vicar de la București la Iași, deoarece are nevoie de toate cele patru posturi, îndemnând fie să se înființeze al doilea post de vicar la mitropolia Moldovei, fie să se transfere la Iași unul din posturile de vicari de la Craiova și Sibiu, unde locurile nu erau ocupate³⁹. Dar, pe 29 martie Ministerul Cultelor anunța pe mitropolitul Irineu că „prin decizia no. 16956/a.c. am recunoscut că postul de arhiepiscop vicar actualmente vacant la Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor să treacă provizoriu, pe data publicării Deciziei în Monitorul Oficial, la Sf. Mitropolie a Moldovei și Sucevei” situație confirmată pe 4 aprilie de Nicodim⁴⁰.

Câteva lămuriri suplimentare aduce Dudu Velicu, într-o însemnare din 11 iulie 1945. Conform lui Velicu, mai întâi Nicodim îl propune pe arhimandritul Vasile Vasilache în postul de arhiepiscop vicar al Patriarhului, lucru refuzat de ministrul Burducea. Patriarhul propune apoi pe arhimandritul Filaret Jocu, „la intervenția d. dr. Lupu”, care este la rândul-i refuzat. Atunci intră în scenă Nicolae Nicolăescu, care-l propune lui Burducea pe Ioan Marina, „democrat convins”, în postul de arhiepiscop vicar la Patriarhie⁴¹. Velicu notează că Nicodim „consimte să-l numească pe preotul Marina arhiepiscop vicar al Patriarhiei, pentru ca după aceea să-l transfere ca arhiepiscop vicar la Mitropolia Moldovei și Sucevei”⁴².

Era evident că protectorii lui Marina l-ar fi dorit pe acesta în preajma lui Nicodim, însă acesta a făcut totul ca să nu se întâmple așa ceva, devenind clar pentru toată lumea cine se afla în spatele preotului vâlcean. Soluția a fost în cele din urmă numirea lui Marina la Iași, care a convenit ambelor părți, patriarhul scăpând de o prezență incomodă, iar guvernul punând un om de-al său într-un post

³⁸ Ion Vicovan, *op.cit.*, p. 149.

³⁹ *Ibidem*, p. 150.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 151.

⁴¹ *Ibidem*, p. 18.

⁴² *Ibidem*.

foarte important și luând un post de la Patriarhie, în care Nicodim ar fi putut pune pe cineva apropiat.

Dar pentru ca Marina să intre pe deplin în drepturile sale, trebuia să fie confirmat de Sinod. Aidoma legionarilor și lui Antonescu, prima grijă a lui Burducea a fost să ceară convocarea unui Sinod, în care trebuiau dezbătute o serie de chestiuni: noua orientare a bisericii, raportul dintre biserică și stat, raportul dintre biserică și ministerul cultelor, problema utilizării episcopilor fără eparhii (cei din Basarabia), problema desființării mitropoliei Olteniei și a retragerii lui Nifon Criveanu, în sfârșit problema arhieriei preotului Marina, neconfirmat⁴³. Ori, Nicodim a refuzat categoric până la jumătatea lunii iulie să accepte organizarea unui sinod plenar, principalul motiv, conform lui Velicu, fiind dorința exprimată de general-colonelul I.Z. Susaikov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control din România, „care vrea să ceară alipirea României la URSS”⁴⁴, zvon care a circulat extrem de intens în epocă.

Presiunile făcute asupra patriarhului au fost desigur imense, deoarece printre clerici se comenta că decorarea de către regele Mihai a patriarhului României în data de 8 iulie ar fi fost un gest de apreciere din partea suveranului pentru „atitudinea hotărâtă” pe care Nicodim a avut-o „față de guvernul FND, în acțiunea acestuia de a se ingera în treburile bisericești”⁴⁵. Distincția, Marea Cruce și Cordon ale „Serviciului Credincios”, era superioară Marelui Cordon al Stelei României și constituia, conform „BOR”, „o distincție deosebit de rară”⁴⁶. Motivul oficial pentru care Nicodim fusese decorat era contribuția la tălmăcirea Bibliei și aniversarea a șase ani de patriarhat⁴⁷. Dincolo de acestea au fost desigur și alte motive, din moment ce în această perioadă apar zvonuri privind dorința de a demisiona a patriarhului, care îi făcuse cunoscut regelui cu ocazia audienței din 8 iulie că vrea să petreacă un timp cât mai îndelungat la mănăstirea Neamț⁴⁸. În mod sigur gestul regelui a fost și unul de solidaritate, cum vor mai fi în anii următori.

Conform lui Velicu, Nicodim dorea să demisioneze în favoarea lui Iosif Gafton⁴⁹, pentru care patriarhul intervenise energic în 1944 ca să fie ales episcop la Argeș și pe care îl împinsese în față, delegându-l la alegerea lui Alexei ca patriarh al Moscovei și investindu-l cu funcția de șef al secției religioase a ARLUS. Iosif Gafton, Vasile Vasilache, Atanasie Dincă și Pavel Șerpe vor fi oamenii pe care Nicodim va încerca prin toate mijloacele să-i promoveze în funcții, devenind ținta tirurilor lui Dudu Velicu, care și-a făcut aproape un crez în însemnările sale, folosite apoi ca note informative, din denigrarea prin toate mijloacele a bătrânului patriarh și a apropiaților săi, asupra cărora s-au făcut la rândul-le presiuni. Poate nu

⁴³ *Ibidem*, p. 22.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 17.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁴⁶ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 397.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 20-21.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 20.

întâmplător arhimandritul Filaret Jocu, cel care fusese ales inițial episcop al Argeșului în ianuarie 1944, nefiind însă validat de Sf. Sinod, începe în această perioadă să-și ceară scaunul, deținut în acel moment de Iosif Gafton⁵⁰. Și, poate, iarăși n-a fost o întâmplare faptul că pe 16 iulie a plecat la mănăstirea Neamț, unde se afla Nicodim, o delegație trimisă de guvern, condusă de Iosif Gafton, cu misiunea de a-l convinge pe patriarh să convoace Sinodul Plenar, fapt care în cele din urmă Nicodim l-a acceptat, fixând data adunării pe 30 iulie.

Toate cele menționate mai sus sunt elemente ale unui joc complex, în care fiecare parte încearcă să obțină un avantaj pentru confruntarea viitoare. Nicodim a încercat să limiteze amestecul noii puteri în viața bisericii, prin tratative cu autoritățile, prin amânarea cât mai mult a unor măsuri care ar fi afectat biserica, prin numirea în funcții a unor oameni de care să fie sigur. Din păcate, el nu a fost sprijinit suficient, fiind nevoit să facă și unele compromisuri. Altfel nu se explică de ce la două săptămâni după instalarea guvernului Groza el adresează un îndemn către poporul român: „ca părintele vostru iubitor și pentru binele tuturor de grijă purtător, vă îndemn deci să dați ascultare din inimă M.S. Regelui și Guvernului cerut de voi și ieșit din mijlocul vostru, al tuturor. Faceți să înceteze orice vrajbă și neînțelegere între voi. Nu vă mai dușmăniți pentru deosebire de neam sau de credință. Lăsați la o parte orice interese învrăjbitoare și orice ambiție deșartă. Porniți cu nădejde și hotărâre la lucru oriunde este nevoie, fiecare unde l-a rânduit Dumnezeu. Împliniți poruncile conducătorilor voștri firești, spre binele tuturor, spre mulțumirea generoșilor noștri aliați și spre a bine plăcea lui Dumnezeu, care ne-a poruncit să ne iubim unii pe alții și să trăim ca frații. Cerând binecuvântarea lui Dumnezeu asupra regelui nostru iubit, asupra guvernului și asupra tuturor fiilor acestei țări, rămân al tuturor de tot binele voitor, Nicodim, Patriarhul României”⁵¹.

Din același joc mai mare face parte și desființarea mitropoliei Olteniei și punerea în retragere a lui Nifon Criveanu. În schimbul a ceva, credem că patriarhul Nicodim a acceptat să-și dea acordul pentru această acțiune, care de altfel era în interesul său: scăpa de un rival și reintegra Oltenia sub controlul său direct, numind drept episcop locotenent un apropiat de-al său, arhierul Atanasie Dincă, pe care se va strădui să-l titularizeze. Acordul patriarhului din cazul Nifon l-a făcut pe Dudu Velicu să exagereze, construind un scenariu fictiv, conform căruia Nicodim caută să-și distrugă pe vechii rivali cu orice preț, legând de numele întâiului ierarh demisia lui Tit Simedrea, în care Nicodim nu a avut nici o implicare, și zvonurile de epurare ale mitropolitului Nicolae Bălan, bazat pe vechea rivalitate dintre cei doi. Scenariul descris avea menirea să-l diabolizeze pe patriarh, să-l scoată un geniu rău al bisericii, una din temele care sunt reluate insistent în notele fiind cea a așteptării febrile a morții lui Nicodim, atribuită unor personaje închipuind „opinia publică”, ca să arate că ideea avea o largă răspândire.

Nicodim era foarte bătrân și știa că nu poate duce multă vreme această luptă. A căutat să sprijine pe cineva tânăr și de încredere să devină patriarh dar,

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ „BOR”, an LXIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1945, p. 88-89.

văzând că nu era posibil, a rămas în continuare în fruntea bisericii pentru a o apăra, deși a fost adesea tentat să-și dea demisia, pe care a și înaintat-o de câteva ori, dar care a fost respinsă de fiecare dată, fie din îndemnul regelui care l-a rugat să continue, fie pentru că interesele din acel moment impuneau neacceptarea acestei demisii. Din păcate, rivalitățile din interiorul ierarhiei mai vechi sau mai noi au continuat și s-au dezvoltat, Nicodim nefiind sprijinit cum s-ar fi convenit. Mulți ierarhi îl considerau deja un om sfârșit, pornind încă din 1945 în căutarea viitorului patriarh. În timp se vor cristaliza patru grupări. Prima era cea a episcopului Iosif Gafton, sprijinit de Nicodim. A doua era cea a lui Justinian Marina, a treia era cea a arhiepiscopului Emilian Antal, iar a patra îl propunea drept candidat pe episcopul de Oradea Nicolae Popovici⁵².

Sinodul din iulie 1945 a rezolvat o serie de probleme importante, unele puse pe ordinea de zi de către guvern. În schimb, guvernul, prin Ministerul Cultelor a dat asigurări că totul va fi bine în ceea ce privește dezvoltarea vieții bisericești sub noul regim. Prețul măsurilor favorabile luate de guvern a fost pastorală sinodală, redactată de Nicolae Popovici, care, dincolo de ideile cu caracter general despre libertate și justiție socială, se constituia într-o declarație de sprijin pentru noul regim, chiar dacă, la rândul său, regele era laudat pentru contribuția la „izbăvirea neamului”: „De aceea avem motive să ne bucurăm că aceste idei (democratice) au ajuns la biruință și în viața statului nostru și se cuvine să le dăm tot sprijinul ca ele să rămână la conducere. Guvernul de azi al țării, ca și oricare altul, este dator să-și deie toate silințele ca să pună țara la pas cu lumea de azi, s-o împrietenească cu națiunile biruitoare și să o încadreze în societatea statelor în care voința poporului e respectată și luată în seamă după învățăturile democrației. Pentru aceste motive, ca și pentru acelea că «orice stăpânire este de la Dumnezeu, și tot sufletul este dator să se supună stăpânirilor celor mai înalte» (Romani XIII, 1) îndemnăm binecredinciosul nostru popor să fie cu ascultare față de conducerea țării, sprijinind-o în silința ei de a învinge greutățile timpurilor de față, de a conduce corabia statului nostru spre limanul libertății și a independenței și spre binele tuturor cetățenilor lui”⁵³.

Conflictele dintre grupuri se manifestă, deși discret, și în timpul desfășurării Sinodului Plenar din 30 iulie 1945, care a părut la prima vedere o caldă manifestare de reconciliere între diversele facțiuni bisericești și Ministerul Cultelor. Sinodul își va da avizul fără probleme pentru desființarea mitropoliei Olteniei și reînființarea episcopiei Râmnic – Noul Severin, chiar dacă se pare că mitropolitul

⁵² Lista pare „definitivă” în iulie 1946, când Dudu Velicu notează: „După toate indiciile, trei sunt candidații la tronul patriarhal: 1. Episcopul Nicolae Popovici, Oradea, agreat de Guvern; 2. Arhiepiscopul Emilian Antal, Suceava, susținut de Emil Bodnăraș, PCR și Președinția Consiliului de Miniștri; 3. Arhiepiscopul Justinian Marina Vasluiianul, vicar la Iași, sprijinit de ministrul Comunicațiilor, Gheorghiu-Dej, secretar general al PCR și de alți câțiva oameni politici democrați” (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 163. Pe Iosif Gafton, candidatul patriarhalului, nu-l adaugă, semn limpede că politicul dicta cine să fie ales.

⁵³ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 292.

Bălan îi promisese lui Nifon că-l va ajuta⁵⁴. Preotul Marina va primi confirmarea Sf. Sinod de a deveni arhiepiscop la Iași, cu titlul de „Vasluiianul” dar nu pe un post preluat de la arhiepiscopia Bucureștilor, cum era vorba în martie, ci ce postul de arhiepiscop al fostei mitropolii a Olteniei, care era transferat la Iași⁵⁵.

Deși preotul vâlcean dorea să se călugărească la Frăsinei, patriarhul a dat câteva recomandări foarte clare mitropolitului Irineu în ceea ce-l privea pe noul arhiepiscop: 1. Să se prezinte de urgență la postul din Iași; 2. Să se călugărească numai într-una din mănăstirile Arhiepiscopiei Iașilor, care să fie indicată de Irineu; 3. Să fie sfințit într-un arhiepiscop, după apariția decretului regal de confirmare, „ori la Catedrala mitropolitană din Iași, ori în altă biserică sau mănăstire numai din cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor la care va fi mai la îndemână, iar nu în altă parte”⁵⁶. Dudu Velicu arată că opoziția lui Nicodim a fost puternică în ceea ce privește hirotonia în arhiepiscop a lui Marina la Râmnicu-Vâlcea, amenințând că va anula hotărârea Sinodului dacă ceremoniile nu au loc în cuprinsul arhiepiscopiei Iașilor⁵⁷. Acestea vor avea loc în perioada 11-12 august la Iași, în absența patriarhului care a preferat să se retragă din nou la mănăstirea Neamț⁵⁸. Noul arhiepiscop-vicar Justinian Vasluiianul și-a intrat în atribuții și a desfășurat de la început o remarcabilă activitate socială în vederea limitării dezastrelor războiului și apoi a secetei care a bătut Moldova⁵⁹, fiind în același timp un neobosit promotor al imaginii guvernului și a „marelui prieten de la Răsărit”, care nu mai prididea să „ajute” aliatul înfometat⁶⁰. El nu va acționa pur și simplu ca reprezentant al BOR, care-și ducea propria campanie de ajutorare a celor în suferință, ci în toate acțiunile sale el asocia și numele „Apărării patriotice”, organizație care se va dovedi un paravan al grupărilor politice aflate sub influența comuniștilor. Nu avem deocamdată cunoștință dacă lui Justinian i s-au dat fonduri speciale pentru a ieși în evidență. La fel nu știm dacă activitatea independentă de ajutorare a bisericii a fost blocată, precum în 1921 în Rusia sovietică⁶¹, cert este că propaganda sa

⁵⁴ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 31.

⁵⁵ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 9.

⁵⁶ Ion Vicovan, *op.cit.*, p. 151.

⁵⁷ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 34.

⁵⁸ Vezi „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 402-404.

⁵⁹ Despre activitatea lui Justinian la Iași vezi „Mitropolia Moldovei”, an XXIII (1947), nr. 8-10, august – octombrie, *passim*; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, EIBMBOR, București, 1997, p. 462.

⁶⁰ Vezi discursurile din *Apostolat Social*, vol. 1, 1948, *passim*, în care promovează interesele organizației comuniste „Apărarea patriotică”.

⁶¹ În perioada 1-4 august 1945 la București a avut loc un congres al „Apărării patriotice” care a luat în discuție ajutorarea celor aflați în nevoie, făcând apel la mari personalități, printre care regele și patriarhul, pentru strângerea de fonduri. Patriarhul Nicodim a felicitat organizația pentru inițiativa sa și a acceptat să fie vice-președintele unui comitet patronat de regina-mamă Elena, adresând și o pastorală prin care-i îndemna pe credincioși să ajute prin toate mijloacele pe cei aflați în suferință, dar fără a preciza că ajutoarele să fie predate „Apărării patriotice” („BOR”, an LXIII, nr. 9, septembrie 1945, p. 466-468).

progubernamentală, mai ales din vara lui 1946, îl va face indezirabil în ochii multor clerici din Moldova.

Lucrările Sinodului din 30 iulie 1945 au stârnit numeroase comentarii în rândurile clerului, de pe acum conturându-se cele două tabere cu adevărat importante în lupta pentru obținerea scaunului patriarhal: cea ardeleană și cea a lui Justinian. Deocamdată nu era limpede cine urma să candideze din partea ardelenilor, vehiculându-se trei nume: Nicolae Bălan, Nicolae Colan și Nicolae Popovici. În ceea ce-l privește pe Justinian, de la început clericii nu-și făceau nici o iluzie: „preotul Ioan Marina este expresia voinței guvernului în noul post de arhiereu la Iași, cu un scop bine determinat, după care mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei, fiind bolnav, urmează să fie pensionat. După aceasta, arhiereul Ioan Marina va fi numit Mitropolit al Moldovei, de către Guvern, deși alegerea n-o poate face decât Congresul Național Bisericesc, dar la care, eventual, pentru a respecta principiul autorității bisericești și al legii, Guvernul poate face apel, convocându-l spre a-i exprima voința în alegerea celui propus. Concomitent cu această acțiune, patriarhul Nicodim va fi trimis la Mănăstirea Neamț, în concediu nelimitat. În această situație, afacerile patriarhale vor fi girate de o Locotenentă patriarhală, al cărei șef, de drept, este Mitropolitul Moldovei, adică Marina. Odată instalat la București, Mitropolitul Marina va activa, spre a-și evidenția meritele în fața opiniei publice și în special a cercurilor bisericești și mai ales spre a nu înșela dorința guvernului”⁶². Cunoscători ai obiceiurilor interbelice, clericii intuiau deja posibilul scenariu, dar erau departe de complexitatea acțiunilor propuse în raportul „Barbu”, la care vom face imediat referire.

Perioada „grevei regale” a constituit un moment de cumpănă pentru toate taberele implicate în dispută, acestea fiind mult mai prudente în exprimarea unor atitudini, preferând să aștepte pentru a vedea care va fi deznodământul. Inițiativa o vor avea guvernării, care vor face tot posibilul ca să nu piardă din mână preoțimea, acțiunea cea mai importantă fiind Congresul general al preoților (16-17 octombrie 1945). Patriarhul Nicodim a căutat să păstreze o atitudine neutră, păstrând legăturile deopotrivă cu regele⁶³ și cu guvernul, deși în particular și-a exprimat sprijinul pentru acțiunea regelui Mihai⁶⁴ și a refuzat să participe la Congresul preoților. Pentru a rezolva problema, ministrul Burducea a fost nevoit să recurgă la un șantaj, trimițând în inspecție pe preotul Alexandru Marinescu, inspector general la Culte, însoțit de un expert contabil, la preotul Maxim, nepot al

⁶² Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 32-33.

⁶³ Vezi telegrama trimisă regelui pe 6 septembrie 1945, cu prilejul a cinci ani de domnie: „Cu prilejul zilei de azi înălțând către Domnul rugăciuni fierbinți într-un sobor de monahi, ostași ai geniului nostru creștin, în biserica voievodală a nebiruitului Ștefan (mănăstirea Neamț, n.n.), marele atlet al creștinismului, am rugat îndelung pronia divină pentru a vă dărui sănătate deplină și domnie ferită de greutate, iar Majestății Sale Reginei Elena, bucuria și mângâierea de a vă vedea stăpânind vremile și oamenii” („BOR”, an LXIII, nr. 9, septembrie 1945, p. 463).

⁶⁴ Gheorghe Onișoru, *Atitudini politice ale clerului din România 1944-1948*, în „Arhivele totalitarismului”, anul V, nr. 15-16, nr. 2-3/1997, p. 51.

patriarhului, de la biserica Buzești din București, unde au constatat nereguli în gestiunea parohiei⁶⁵. Amenințat cu declanșarea unui scandal, Nicodim a participat în cele din urmă la Congres, unde doar a ținut un discurs formal în cadrul deschiderii, fără a mai lua parte la restul lucrărilor⁶⁶. Alături de el a fost prezent Nicolae Bălan, probabil la rugămintea lui Petru Groza, care a mulțumit, printre altele, armatei sovietice că a ajutat la eliberarea Ardealului de Nord, dar a rostit și câteva fraze destul de „echivoce”: „Biserica creștină este desigur supusă împrejurărilor vremii însă în substanța ei divină ea rămâne identică cu ea însăși în toată lumea. Știe să se păstreze ceea ce este, asimilându-și însă în decursul vremurilor curente care se ivesc în societatea omenească. Știți ce face apa mării: Ea primește apă din diferite râuri, dar toate aceste ape ea știe să le asimileze în cuprinsul ei”⁶⁷.

Deși azi se consideră că intrarea în guvernul Groza a doi reprezentanți ai partidelor istorice ca miniștri fără portofoliu a fost un succes mai mult decât modest al puterilor occidentale, din documentele vremii rezultă că acest mic gest a însemnat pentru mulți o rază de speranță, un început. Astfel că, după 6 ianuarie 1946, „reacțiunea” a început să acționeze mai intens decât înainte. Acest lucru poate fi și o explicație pentru gestul patriarhului Nicodim de a încerca trimiterea lui Justinian ca episcop în America, fapt care însemna de fapt un exil și scoaterea din cărți pentru funcția de patriarh, făcându-l pe agentul „Barbu” să intervină și să inventeze o conspirație gigantică care să justifice măsurile ample pe care le propunea ulterior⁶⁸.

Scenariul lui „Barbu” se prezintă în felul următor: în jurul lui Nicodim există un centru conspirativ, condus de profesorul I.D. Ștefănescu, consilierul patriarhului, agent al Intelligence Service. Din acest centru fac parte: episcopii Iosif Gafton și Atanasie Dincă, arhimandriții Vasile Vasilache și Melchisedec Dumitru, „toți foști legionari, cuziști, gogiști, etc.). Patriarhul nu este implicat direct în acest comitet, el fiind folosit ca „instrument de luptă”. Comitetul de la patriarhie întreține legături cu un alt comitet ce lucra la Palatul Regal și a contactat „comitetul reacționarilor ce lucrează pe lângă arhiepiscopul Cisar al catolicilor din România”⁶⁹: „Pentru prima dată în România, Patriarhul României a fost vizitat de Arhiepiscopul catolic și nunțul apostolic și tot pentru prima oară patriarhul României îl vizitează și ia masa la Arhiepiscopul catolicilor, unde primește din partea papei Pius XII o medalie de argint, cu chipul papei, pe care patriarhul o sărută, în mod simbolic sărutându-se cu papa, în fața asistenței din care nu lipsește dl. Titel Petrescu”⁷⁰...Alături de catolici sunt și chiriarhii uniți, prin câțiva foști

⁶⁵ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 45.

⁶⁶ „BOR”, an LXIII, nr. 10, octombrie 1945, p. 466.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 468.

⁶⁸ Vezi George Enache, *Strategies of Infiltrating and Attracting...*, p. 401-406.

⁶⁹ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I, 1945 – 1958, București, 2001, p. 50.

⁷⁰ *Ibidem*.

miniștri maniști. Acțiunile catolicilor și uniților privesc mai mult Ardealul. Ei însă își pun nădejdea în acordul realizat cu Patriarhul prin comitetul amintit, care tutează și-l conduce pe Patriarh⁷¹”.

Documentul e scris de un om al bisericii din anturajul arhierelui Justinian Marina, care este suficient de inteligent ca să nu-l atace direct pe patriarh, ci să prefere o tactică de învăluire. Tocmai de aici și grija ca patriarhul să nu pară implicat în aceste acțiuni în mod nemijlocit. Scenariul pe care-l propune pentru „conspirație” este în schimb fantezist și face dovada că cel care a redactat materialul nu avea nici pe departe informațiile și scrupulozitatea lui Velicu. O greșală constă în afirmația că pentru prima dată în România arhiepiscopul catolic și nunțiul apostolic au vizitat pe patriarhul României și tot pentru prima oară el le-a întors vizita, aici „Barbu” referindu-se la vizita pe care arhiepiscopul Cisar și monseniorul Cassulo i-au făcut-o lui Nicodim la sfârșitul lunii ianuarie 1946. De fapt, autorul textului nu a fost atent la informațiile preluate din ziare, care spun cu totul altceva și pe care, conștiincios, Velicu le consemnează în jurnalul său. Astfel, în *Timpul* din 2 februarie 1946 se spune: „În cadrul acestui dejun diplomatic, s-a produs interesanta manifestare a schimbului de saluturi între cele două biserici. Este pentru prima oară când Sfântul Părinte se adresează direct șefului Bisericii Ortodoxe Române, dând un conținut de luptă comună frăției între conducătorii spirituali ai dreptcredincioșilor din două mari biserici ale lumii”⁷². Prin urmare, e vorba de cu totul altceva. Nunțiul papal a oferit pentru prima dată un dejun diplomatic la care au fost invitați patriarhul ortodox și arhiepiscopul catolic al României, la care au participat foarte mulți oameni politici și membri ai corpului diplomatic, în cadrul căruia a transmis public un mesaj oficial din partea papei Pius al XII-lea întâi stătătorului BOR, un mesaj de pace și înfrățire, la care Nicodim a răspuns cu entuziasm⁷³.

Nu era însă primul contact dintre patriarh și nunțiul papal după 23 august 1944 și nu va fi nici ultimul⁷⁴. Înainte de Paștele anului 1945, Cassulo efectuase o vizită „de curtenie” la Patriarhie iar Nicodim îi întorsese vizita⁷⁵. Apoi, în februarie 1947 a mai avut loc un schimb de vizite de acest gen, cu ocazia sosirii în România a noului nunțiu apostolic, monseniorul Gerald Patrick O’Hara. Dudu Velicu notează cu această ocazie că patriarhul s-a dus la nunțiatură „în cea mai mare taină”, singur⁷⁶. Toate vizitele au evident o conotație simbolică foarte puternică și

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Cf. Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 103.

⁷³ Probabil „Barbu” a fost derutat de formularea laconică din „Jurnalul de dimineață” din aceeași zi: „Este pentru prima dată când reprezentanții celor două biserici au luat contact”.

⁷⁴ Despre întâlnirile dintre patriarh și reprezentanții bisericii catolice, vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar 59, f. 8, 12-14, 24, 47, 190-192, 194.

⁷⁵ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 183.

⁷⁶ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 217. Mai târziu nunțiul O’Hara a declarat lui Liviu Stan că „s-a discutat problema crizei morale din lume și că patriarhul a fost de acord că pentru înlăturarea acestei crize și realizarea echilibrului moral, este necesară o colaborare frățască, până la unire între bisericile creștine, pentru a preveni haosul și dezastrul ce s-ar

au fost constituit ocazii ca dincolo de gesturile protocolare, publice, să existe și discuții de taină, la care „Barbu” în mod sigur n-a avut acces. Altfel, nu ar fi ratat să scrie ceea ce Dudu Velicu aflase de la Grigore Spiru, purtătorul de cuvânt de la Patriarhie, care știa de la I.D. Ștefănescu că în 1946 prelații catolici i-au transmis lui Nicodim din partea papei Pius al XII mesajul că acesta dorește să-l proclame pe patriarhul român „Cardinal al răsăritului”, „pentru ca în această calitate să poată fi autorizat să trateze, în numele ortodoxiei din estul Europei, unirea cu Roma”⁷⁷. Patriarhul ar fi refuzat acest lucru de teamă „să n-audă rușii”⁷⁸. Prin urmare, „scenariul” lui Velicu este cu totul diferit de al lui „Barbu”, în cazul lui Velicu patriarhul fiind cel care este implicat, purtând tratative la nivel de principii cu trimișii papei, nu jucând rolul unui umil spion, așa cum sugerează „Barbu”⁷⁹. „Scenariul” lui Velicu este mai credibil, deoarece la un moment dat acesta consemnează că mitropolitul Nifon, după ce a fost scos din scaun, a fost contactat de un preot romano-catolic cu care a discutat, în principiu, problema unirii bisericii ortodoxe cu Roma⁸⁰. Cum Nifon și cu Velicu erau prieteni foarte apropiați, iar Nifon avea încredere deplină în fostul secretar al lui Miron Cristea, nu avem motive să ne îndoim de veridicitatea acestui lucru. Alături de alte elemente el ne arată că în acea perioadă existau tatonări pentru unirea bisericilor în lupta anticomunistă iar gestul nunțiului apostolic, așa cum îl consemnează Velicu, este perfect posibil.

Prin urmare, avem toate motivele să ne îndoim de cele afirmate de sursa „Barbu”, care din diverse informații și evenimente disparate construiește un scenariu nedovedit, singurul element sigur fiind încercarea de trimitere a lui Justinian în America. Această încercare va fi contracarată rapid, iar de conspirația „comitetului de la patriarhie” nu se va mai vorbi, fiind înlocuită în vara anului 1946 de o altă intrigă.

Despre noua conspirație aflăm din două note ale Siguranței din 22 ianuarie 1947, în care sunt descrise „suferințele” la care era supus vicarul Justinian din partea mitropolitului Irineu și a unui grup de preoți grupați într-un „sindicat

ivi dacă la vrăjmășia politică, economică, s-ar adăuga și vrăjmășia religioasă. O’Hara a afirmat că Nicodim dorește această colaborare, mai ales în mod practic. Această colaborare trebuie începută cu mare grijă, ca să nu dea greș și firește, potrivit-o cu împrejurările care vor fi desigur din ce în ce mai prielnice, de îndată ce se va stabili pacea cu Germania și după ce se vor retrage trupele din întreaga Europă” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 59, f. 191-192).

⁷⁷ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 102.

⁷⁸ *Ibidem*. Vezi și nota informativă a Siguranței Statului din 6 februarie 1946, identică sub forma conținutului și-a formei cu însemnările lui Velicu (ACNSAS, fond Documentar, dosar 69, f. 77).

⁷⁹ Velicu aude și el zvonurile despre un „centru de spionaj” de la Patriarhie, pe care le prezintă sub beneficiul de inventar, ca auzite de la alții (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 119)

⁸⁰ *Ibidem*, p. 26.

legionar”, iar informațiile vin indiscutabil pe filieră Justinian⁸¹, care declanșează la începutul anului 1947 o amplă campanie îndreptată împotriva lui Irineu, cu scopul ca acesta să renunțe la scaun. Problema este câtă realitate și câtă ficțiune se află în cele relatate de viitorul patriarh, prin care încearcă o dublă lovitură: pe de-o parte, împotriva ierarhului său legiuit iar, pe de altă parte, împotriva ierarhilor ardeleni și a sprijinitorilor lor din cadrul Ministerului Cultelor. Vom descrie în continuare evenimentele petrecute în cuprinsul mitropoliei Moldovei, punctând unde e cazul grila de lectură propusă de Justinian.

La sfârșitul anului 1945 are loc la Iași un conflict între preotul Gh. Niculea și căpitanul Cuza Mihălcescu, nepotul mitropolitului, primul decedând după o lună de zile din pricina loviturilor primite⁸². Se declanșează o anchetă, care a fost considerată o oportunitate pentru gruparea Justinian ca să-l scoată din scaun pe Irineu. Nu se obține decât retragerea mitropolitului la mănăstirea Agapia, permițând vicarului său ca să acționeze în voie.

În luna iulie 1946 Justinian semnala că a primit o scrisoare anonimă de amenințare cu moartea, al cărei conținut ar fi fost identic cu conținutul propagandei verbale pe care Cuza Mihălcescu o ducea împotriva vicarului în mănăstirile Agapia și Văratice⁸³.

Conform notelor informative, la începutul lunii septembrie 1946 a sosit la mănăstirea Văratice, monseniorul Vladimir Ghika, însoțit de arhimandritul Teodosie Boteanu⁸⁴. Ghika a stat o săptămână la Văratice, timp în care a purtat numeroase discuții cu mitropolitul Irineu. Înainte de a pleca, monseniorul Ghika a ținut o conferință în fața măicuțelor de la Văratice, în care a făcut „o apologie a misionarismului catolic în țările păgâne”, încheind cu asigurarea că „Biserica Catolică va ști să iasă biruitoare din lupta care se duce în prezent împotriva ei”⁸⁵.

⁸¹ În aceste note se și spune limpede că informațiile au fost obținute prin acțiunile „întreprinse pe cont propriu de episcopul Justinian și devotații săi” (Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 10, p. 62).

⁸² Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 112.

⁸³ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 10, p. 61.

⁸⁴ Fost stareț al mănăstirii Cetățuia, trecut la greco-catolicism, caz care a produs mari valuri în epocă.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 62. Faptele se prezintă altfel în istorisirea lui Velicu. Monseniorul Ghika a fost la Văratice, dar numai în ziua de 29 august, timp în care a oficiat o slujbă în arhondăria mănăstirii pentru sănătatea mitropolitului Irineu. După slujbă, Ghika și-a pus mâinile pe capul mitropolitului, binecuvântându-l cu „spini din coroana lui Hristos”. „Apoi, a avut o întrevedere de două ore cu mitropolitul Irineu. Obiectul discuției nu se cunoaște până în prezent. Oricum, catolicii încearcă repetarea cazului mitropolitului Calinic Miculescu.

În după-amiaza zilei, mgr. Ghika a fost prezentat soborului mănăstirii și călugărițelor, în număr de aproximativ 700, de către mitropolitul Irineu, care a făcut, cu acest prilej, istoricul misiunilor externe romano-catolice, elogiind în cel mai înalt grad spiritul de jertfă, abnegație al clerului misionar. Apoi a adăugat că o mare putere s-a ridicat împotriva romano-catolicismului. Și dacă această putere a învins pe calea armelor, ea nu va

„Chiar a doua zi” după conferință, spun cele două note, mitropolitul Irineu este dus la Iași cu o mașină condusă de un arhitect „legionar”, pe nume Stoica într-o notă⁸⁶, iar în alta Stoian⁸⁷, singura semnificație a prezenței acestui personaj fiind calitatea lui de legionar. Cum a ajuns la Iași, Irineu i-a luat lui Justinian toate atribuțiile, înconjurându-se numai de „legionari”: „arhimandritul Narcis Luchian, preotul Mihail Acatrinei, diaconul Paul Macovei, Gh. Sârbu, funcționar la cancelarie, arhimandrit Dionisie Velea, preot Evghenie Pojoga, preot Melchisedec Manolescu, preot Pavel Apetroaie, diaconul Săbiuță, preot N. Bogdan, protopopul E. Ciolan, preoți frații Chirica și alții”⁸⁸. Aceștia ar fi primit ordine de la Castra legionară din București ca să-l înlăture pe Justinian, organizându-se, pentru a-și camufla acțiunile, într-un „sindicat al călugărilor și funcționarilor de la Mitropolie”. Notele mai arată că membrii sindicatului au ignorat îndemnul lui Justinian ca toți să meargă în grup la votare cu sigla BPD-ului în piept, făcând, din contra, o propagandă intensă pentru Partidul Național Țărănesc și pentru Iuliu Maniu cu care, se spune, mitropolitul Irineu a votat deschis⁸⁹.

După alegeri, acțiunile au continuat împotriva colaboratorilor lui Justinian: consilierii referenți Constantin Nonea, Dumitru Badărcă, Grigore Nicolau și preot Vuescu⁹⁰. Se spune că „vehemența acțiunii lor a atins culmea în loviturile date

fi capabilă să învingă romano-catolicismul prin ateism. E ușor de înțeles că s-a referit la URSS.

Apoi a urmat conferința mgr. Ghika, care a durat două ore. Conferențiarul a subliniat puterea romano-catolicismului în lume și necesitatea apropierii Bisericii Ortodoxe de el.”

Cel mai interesant e că toate aceste amănunte Velicu le știe chiar din gura lui Justinian, la numai o săptămână după ce s-au petrecut (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 175). Durata de o săptămână a șederii monseniorului Ghika la Vărtic trecută în note poate fi o scăpare, sau ceva intenționat, menit să arate că a fost un timp suficient de lung în care s-a pregătit o conspirație cu catolicii a cărei victimă urma să fie Justinian. La fel, se poate observa cum s-au simplificat cele petrecute în timpul conferinței.

⁸⁶ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 11, p. 62.

⁸⁷ *Ibidem*, document 10, p. 61.

⁸⁸ *Ibidem*, document 11, p. 63.

⁸⁹ *Ibidem*. Afirmările acestea se bat cap în cap cu ceea ce notează Dudu Velicu că „joi, 21 noiembrie (1946), s-a prezentat în audiență la Patriarhul Nicodim un grup de ziariști americani, etc., condus de ziaristul T. Teodorescu – Braniște, directorul ziarului *Jurnalul de dimineață*. Printre altele, Braniște i-a comunicat patriarhului că «presa română a fost îngreșată de pastorală mitropolitului Irineu Mihălcescu al Moldovei, care a cerut ca poporul să voteze cu BPD.» Și, după aceea, Braniște și-a exprimat nedumerirea și indignarea pentru faptul că un ierarh îndeamnă poporul să voteze tocmai cu comuniștii” (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 196-197). Nu am identificat deocamdată o asemenea pastorală. Nu e sigur dacă Braniște nu a confundat îndemnul vicarului Justinian cu o pastorală a mitropolitului titular, care singur poate să dea pastorale. Dar, dacă există, ea reduce considerabil calitatea de „anticomunist” a mitropolitului Irineu și rezumă din nou lupta dintre ierarh și vicarul său la o simplă „ceartă între popi”.

⁹⁰ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 11, p. 63.

împotriva arhimandritului Teoctist Arăpașu, un distins element democrat, reușind să obțină din partea mitropolitului înlăturarea sa de la conducerea obștei călugărilor de la Mitropolie și de la filialele din Iași, pentru motivul că ar fi devotat episcopului Justinian, căruia îi comunică secretele sindicatului⁹¹, dorindu-se, în ultimă instanță, repunerea în locurile de conducere a tuturor stareților și starețelor înlocuite din posturi de Justinian „pentru activitate legionară”⁹².

Preocupat de situația existentă, Justinian a făcut cercetări și a aflat că adevărații instigatori sunt „ardelenii” de la Culte: Ioan Vască, Liviu Stan și Spiridon Căndea⁹³, care doresc să elimine ca „trădători” pe vicarul de la Iași și pe patriarhul Nicodim. În locul lui Nicodim urma să vină Irineu Mihălcescu, iar în locul lui Irineu episcopul Nicolae Popovici de la Oradea, care, dat fiind vârsta înaintată a primului, ar fi ajuns repede patriarh⁹⁴. Popovici ar fi scris și episcopului de Huși, Grigore Leu, cerându-i sprijinul pentru alegerea lui ca mitropolit. În încheiere nu se uită a se aminti și un „curier” care ar face legătura între grupul de conspiratori de la Iași și cel de la București, un anume Sfetcovici, fost inspector de poliție⁹⁵.

Nu există alte documente care descrie sistematic toate evenimentele menționate mai sus, din alte surse independente, care să confirme sau nu cele afirmate de Justinian. Totuși, din diverse surse disparate se pot verifica spusese lui Marina. O primă chestiune absolut certă este intenția ierarhiei ardelenice de a avea un candidat propriu la funcția de patriarh în persoana episcopului Nicolae Popovici și sprijinul de care s-a bucurat această candidatură din partea lui Petru Groza și a oamenilor lui de la ministerul Cultelor. Încă din ianuarie 1946 avem documente care atestă o campanie intensă de „curățare” a episcopului orădean de toate eventualele „păcate”, pentru a deveni cât mai credibil în ochii puterii. Totul se face în ascuns, prin notele informative pe care diverși „agenți” le oferă „sincer” unor ofițeri, fie aflați la început de drum, fie care preferau să închidă ochii și să transmită materialele luate ca atare mai departe: „Este singurul dintre vlădicii actuali care de la început a știut să se încadreze în noul ritm al României democratice. El dă foarte puțin atenție îndrumărilor nesincere, venite de la Sibiu. Lucrează după buna chibzuință a sa proprie. Este un chiriarh stimat și iubit.

Nu este compromis nici pe urma unei activități progardiste - cum s-a pretat mitropolitul Bălan, nici de pe urma unor fapte infamante, cum este cazul cu foarte mulți dintre chiriarii actuali.

P.S. Nicolae Popovici este o speranță a Bisericii Ortodoxe Române. Om cult, energic, fără vicii și sincer democrat. Trecutul său nu are pete⁹⁶. Prin urmare, motivele pentru care Nicolae Popovici merita atenția conducerii comuniste erau:

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*, document 10, p. 62.

⁹³ *Ibidem*, document 11, p. 64.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar 2669, vol. 2, f. 65.

presupusul său atașament față de regimul „democrat”, necompromiterea sa în acțiuni gardiste și, mai ales, prestigiul său deosebit în fața slujitorilor Bisericii și „rivalitatea” lui cu mitropolitul Nicolae Bălan, element trecut special pentru ca Popovici să fie și mai simpatizat de o putere care se temea de teribilul ierarh de la Sibiu.

Imaginea favorabilă a episcopului orădean este întărită în 18 iulie 1946, printr-o notă în care se spune: „Este om tânăr, înzestrat cu alese calități sufletești, are putere de muncă, inteligență, hotărât, cultură teologică dar și generală, are pentru viitor drumul larg deschis spre culmi, nu nebănuite, ci sigure, spre el se îndreaptă privirile clerului inferior și superior, când se discută problema succesiunii la tronul patriarhal”⁹⁷.

În mod cert nota informativă din iulie face parte din evenimentele legate de vizita patriarhului Nicodim la Moscova, care se înscria în campania de apropiere a celor două biserici, apropiere dorită și realizată sub supravegherea puterii politice, eveniment asupra căruia este necesar să stăruim.

După 23 august 1944 reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse nu au adresat nici un reproș Bisericii Ortodoxe Române pentru implicarea ei în Transnistria, evident, la ordinul autorităților, dar unele gesturi precum oferirea de către noul mitropolit al Odesei a unei adeverințe episcopului Antim Nica, ultimul conducător al Misiunii Ortodoxe Române în Transnistria, prin care arăta că nu a făcut nimic susceptibil ca să fie pedepsit, arată totuși menținerea unui spirit de solidaritate creștinească, dincolo de teatrul pe care trebuiau să-l joace⁹⁸. Totuși, saltul de la confruntare la o prietenie totală a fost prea brusc și a îngrijorat profund BOR, mai ales că tocmai autoritățile statului insistau pe strângerea legăturilor, mult timp existând o teamă că această prietenie cu forța nu ascunde altceva decât integrarea canonică a BOR în biserica rusă, în rând cu anexarea României la URSS. Nu avem dovezi concludente care să ateste că a existat cu adevărat o asemenea intenție radicală. Sovieticii voiau în primul rând să antreneze BOR în „lupta pentru pace” și în frontul anticatolic dar, în același timp, cel puțin în primii ani, toate aceste contacte au avut și scopul de a convinge că în URSS biserica e liberă și o duce foarte bine, astfel încât preoții și credincioșii din România să nu aibă motive să se teamă de instaurarea comunismului. Alături de broșurile sau cărțile de popularizare pe această temă traduse din rusă, trebuia, pentru mai multă credibilitate, ca reprezentanții BOR să facă asemenea declarații, care vor fi destul de numeroase în anii care vor urma⁹⁹.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 60.

⁹⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar 701, vol.1, f. 69.

⁹⁹ Acest lucru l-a făcut și patriarhul Nicodim, la puțin timp după 23 august 1944: „Cu Biserica Rusească, care prin activitatea ei pe terenul religios și patriotic a adus imense servicii Patriei Sovietice, noi am avut legăturile cele mai vechi și cele mai strânse... Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste a vrut renașterea și înflorirea Sfintei Biserici Creștine Ortodoxe. De curând Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Alexei al Leningradului și Novgorodului, loțiitor al Scaunului Patriarhal al Moscovei, a îndreptat către credincioșii

Având în vedere cele ce se întâmplau în viața politică, reprezentanții BOR au crezut o perioadă că Patriarhul Bisericii Ruse este și el un comisar al noii Înalte Porți, care avea putere de decizie în ceea ce privește alegerea ierarhilor români. Din acest motiv a te întâlni cu Patriarhul Moscovei și a te bucura de prietenia lui era considerat un element esențial pentru ridicarea în rang. De fapt, Patriarhul Moscovei era un simplu agent, fără asemenea atribuții, toate deciziile fiind luate de organele de stat sovietice, care au lăsat în acest caz pe comuniștii români să-și aleagă singuri colaboratorii din interiorul Bisericii. Dar, chiar și așa, faptul că un ierarh se implica în dezvoltarea relațiilor bisericești româno-ruse era un semn al „democratismului” său. Din acest motiv, posturile din delegațiile care s-au întâlnit cu reprezentanții ortodoxiei ruse erau extrem de vâdate iar componența finală era rezultatul unor intense negocieri. Nu întâmplător, toți cei care au râvnit la scaunul patriarhal, democrați sau nu, au căutat prin toate mijloacele să fie incluși în aceste delegații.

Alegerea și investirea noului patriarh al Moscovei din februarie 1945 a constituit o ocazie binevenită și rapidă pentru ca să fie strânse legăturile dintre cele două biserici. Nicodim a fost invitat să participe la ceremonie, dar a refuzat, trimițându-l în schimb pe episcopul Iosif Gafton, unul din apropiații săi, „flancat” însă de proaspătul preot „democrat” Constantin Burducea. Dar acest lucru nu era de ajuns. Trebuia ca cei doi patriarhi să se întâlnească și să slujească împreună, acesta simbolizând cel mai clar armonia dintre cele două biserici și, obligatoriu, prima vizită urma să fie la Moscova. Pentru se a urgenta această acțiune a fost trimis la București noul episcop rus de Chișinău, Ieronim, care, alături de invitația adresată lui Nicodim, a avut misiunea să salute din partea sinodului rus noul guvern „democrat” și să stimuleze activitatea „democratică” a preoților români¹⁰⁰. La toate insistențele guvernului și ale clerului „democrat” de a merge la Moscova, Nicodim fie a refuzat, fie a pretextat că este bolnav și s-a refugiat la mănăstirea Neamț¹⁰¹. Inițierea la începutul lunii septembrie a legii de pensionare a ierarhilor, în care la un moment dat este inclus și patriarhul, îl face pe Nicodim să-și schimbe opinia, probabil la sfatul apropiaților lui, care au considerat că e mai puțin rea călătoria la Moscova decât înlocuirea protectorului lor¹⁰².

Dudu Velicu consemnează pe de-o parte imensele preparative pe care guvernul le-a făcut pentru această călătorie, dar și disputele în jurul componenței delegației. Inițial, se vehicula că din suită vor face parte numai arhiereul Justinian

ortodocși ai scumpei noastre țări, cuvânt frățesc de îndemn și de întremătoare îmbărbătare pentru nădejtile iubitului nostru Neam și binele Sfintei noastre Biserici. Ne-a bucurat mult acest gând al sorei noastre celei mai mari întru Iisus Hristos. Dorința noastră vie este să vedem reînnoită și întărită, cu sora noastră cea mare întru Domnul, Sfânta Biserică Ortodoxă a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, în spirit de creștinească și frățescă dragoste, cea mai strânsă legătură” (*Apud* preot dr. Ioan Vască, *O călătorie istorică*, București, 1947, p. 26-27).

¹⁰⁰ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 184-186.

¹⁰¹ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 171, 172.

¹⁰² *Ibidem*, p. 177, 179, 181.

Marina și preotul Vască¹⁰³. La începutul lunii octombrie lista se lungise considerabil: arhiepiscopul Emilian Antal, locotenentul de mitropolit de la Suceava, arhiepiscopul Justinian Marina, episcopul Nicolae Popovici, preotul Ioan Vască, dr. Gheorghian, medicul personal al patriarhului, V. Madan, interpretul de limba rusă și Arsenie Dumitru, om de casă al patriarhului¹⁰⁴. După cum se poate observa, lăsând la o parte pe oamenii din suita personală a lui Nicodim, din delegație urmau să facă parte trei candidați la postul de patriarh, lui Marina și Popovici adăugându-se și Emilian Antal, care, după ce a fost numit în funcția de locțiitor de mitropolit al Bucovinei în locul demisionarului Tit Simederea, cu ajutorul „cercurilor maniste în frunte cu Anton Gorcea”, se va apropia de Emil Bodnăraș, originar din Bucovina, în speranța că acesta îl va ajuta în tentativa lui de a se titulariza la Suceava sau pentru a deveni chiar patriarh¹⁰⁵. Evident, în această întreprindere spera și în ajutorul lui Petru Groza, însă acesta îl va prefera pe Nicolae Popovici nepotului lui Miron Cristea. Referitor la Antal, Dudu Velicu consemnează o remarcă a acestuia, extrem de interesantă pentru conturarea atmosferei fanariote care domnea printre ierarhi: „Oricum, spune Antal, sănătos nu mai vine patriarhul de la Moscova. Poate vine cu picioarele înainte”¹⁰⁶. Cu alte cuvinte, date fiind boala și bătrânețea lui, nu va rezista drumului lung. Atunci, candidații la patriarhat trebuiau să fie prin preajmă, ca să vină de la Moscova gata „unși”.

Patriarhul a fost extrem de nemulțumit când a auzit cine-l va însoți¹⁰⁷. El ar fi dorit ca alături de el să se afle sfetnicul I. D. Ștefănescu, episcopul Iosif Gafton și episcopul Antim Nica, fost al Ismailului, care beneficia în continuare de încrederea lui Nicodim¹⁰⁸. În cele din urmă, când s-a tras linie, au rămas următorii însoțitori ai patriarhului: „1. P.S. Nicolae Popovici, episcopul Orăzii, reprezentantul Ardealului. 2. P.S. Justinian Marina, arhiepiscop vicar al Mitropoliei Moldovei, reprezentantul ținuturilor învecinate cu teritoriul Patriarhiei Marii Rusii. 3. P.C. preot Ioan Vască, Președintele Uniunii Preoților Democrați din România și secretar general al Ministerului Cultelor, împreună cu 4. Pr. prot. Mihail Madan, bun cunoscător al limbii ruse, ambii reprezentanți ai clerului ortodox român, 5. Dr. Gheorghe Gheorghian, medic curant al I.P.S. Patriarh dar în același timp o personalitate distinsă a intelectualității ortodoxe române, fost Primar General al Capitalei, membru al Legiunii de onoare și altele, 6. Arsenie Dumitru”¹⁰⁹. Argumentele oficiale ale modului cum a fost alcătuită delegația le găsim într-o cuvântare a lui Justinian Marina: „Din delegație fac parte: P.S. Episcop Nicolae Popovici de la Oradea Mare, cel mai tânăr ierarh din Ardeal și exponent al Ardealului eliberat, de

¹⁰³ *Ibidem*, p. 177.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 182.

¹⁰⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar 5334, f. 53.

¹⁰⁶ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 182.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 173.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 185-186.

¹⁰⁹ Ioan Vască, *op.cit.*, p. 33.

la granița de vest, eu ca cel mai tânăr dintre ierarhii moldoveni și exponent al Bisericii de la granița de Răsărit”¹¹⁰.

Evident că activitatea delegației trebuia monitorizată de organele de securitate românești și nimeni nu putea fi mai indicat decât informatorul „Mihai”, alias Ioan Vască. Numai că el nu a fost o sursă cu adevărat obiectivă, ci a căutat ca prin notele sale să creeze o imagine cât mai favorabilă lui Nicolae Popovici¹¹¹. Acestea reprezintă dovada apropierii care exista între Nicolae Popovici și „ardelenii” de la ministerul Cultelor, Justinian având prin urmare dreptate în ceea ce privește această legătură. De altfel, oamenii lui Groza de la Culte vor deveni ulterior ținta loviturilor lui Justinian, cel mai vizat fiind Ioan Vască.

În ceea ce privește acțiunile mitropolitului Irineu la adresa vicarului Justinian, se pare că e mai credibilă relația inversă, anume acțiunea lui Justinian

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹¹¹ În dosarul de Securitate a episcopului orădean există o notă datată 15 februarie 1947, unde se spune: „Între delegații Bisericii Ortodoxe Române, care au făcut vizită la Moscova, P.S. Nicolae Popovici a fost considerat unul din cei mai de seamă. Cult, bun cunoscător al chestiunilor teologice-științifice, episcop plin, ardelean de origine, democrat și emancipat de sub tutela mitropolitului Bălan, simpatizat de cler, toată lumea a rămas mulțumită, că P.S. sa se găsește între delegați.

Durere numai - că, în misiunea la care a fost trimis, nu s-a putut manifesta cum ar fi trebuit. Patriarhul l-a paralizat la tot pasul. Nu l-a lăsat să vorbească mai des, l-a oprit de la orice discuție de ordin practic cu exponenții principali ai Bisericii Ruse. Niciuna din problemele de seamă cu caracter mai înalt bisericesc, în care P.S. sa era interesat, nu s-a putut trata în mod deschis, ci doar în discuții secrete.

De altfel, episcopul Popovici este un om prea subordonat; se pare că frica și acum, la gradul de independență în care se găsește, tot îl paște.

De pildă, când în seara de 27 octombrie 1946, după prezentarea la patriarhul Alexei, după ce patriarhul Nicodim refuzase să slujească împreună cu patriarhul Moscovei, când părintele Vască propunea pregătirea unui comunicat de desolidarizare de patriarhul Nicodim și de precizarea punctului lor de vedere, cel mai intimidat de consecințele acestui act părea P.S. Popovici.

Calea încercării de a-l convinge pe patriarh să slujească totuși în catedrală, o găsea mai bună. Și părea extrem de fericit când preotul Vască a consimțit să încerce întâi această cale. Fapt care apoi a și dat rodul cuvenit. Părintele Vască s-a prezentat dis-de-dimineață la patriarh și după discuții aprinse l-a convins pe patriarhul Nicodim să se îmbrace și să slujească alături de patriarhul Alexei.

Dacă însă acesta nu reușea? Este întrebarea dacă P.S. Popovici ar fi fost ușor de înduplecat să facă un gest de desolidarizare de stăpânul său și să semneze un comunicat revoluționar. Apoi a fost cazul, când se ridica să vorbească la unele recepții sau alte ocazii solemne, cum îi arunca patriarhul priviri piezișe, se și așeza fără nici un efort.

Îi lipsește curajul; iată meteahna de care suferă. Încolo, om corect și zelos. Este fără îndoială unul dintre cei mai bine pregătiți vlădici pe care îi avem. Democrația îl poate folosi la multe acțiuni însemnate” (ACNSAS, fond Informativ, dosar 2669, vol. 2, f. 51-52). Într-o notă din 29.05.1947, Nicolae Popovici este caracterizat drept un „om de viitor” (ANIC, fond DGP, dosar 75/1946, f. 37).

împotriva ierarhului său. Totul începe în momentul în care autoritățile statului cer „discret” în prima parte a lunii septembrie ca Irineu Mihălcescu, Lucian Triteanu și Cosma Petrovici să demisioneze, urmând a li se face formele de pensionare. Având sprijinul patriarhului Nicodim, aceștia refuză să facă acest gest, fapt care declanșează, pe de-o parte, inițierea proiectului de lege privind pensionarea ierarhilor, iar, pe de altă parte, la mitropolia Moldovei, o campanie extrem de dură împotriva lui Irineu Mihălcescu. Etapele acestui scandal sunt consemnate conștiincios de Dudu Velicu, care îl vede pe Justinian ca principal vinovat. În cele scrise de Velicu poate subzista un anume subiectivism, prin omiterea acțiunilor puterii politice, care evident că a fost prezentă în toată această poveste, sau prin preferința pe care pare să o arate lui Emilian Antal sau Nicolae Popovici, dar eventualele exagerări nu exclud câtuși de puțin rolul negativ în toată această poveste a lui Justinian Marina. În general, față de vicarul ieșean Velicu nu manifestă nici simpatie, nici antipatie, el „știind”, dat fiind experiența sa în mediul preoțesc, că el va fi viitorul patriarh. Referințele la disputa dintre mitropolitul Moldovei și vicarul său constituie una din cele mai obiective capitole din însemnările sale.

Pe 5 septembrie 1946 Velicu notează: „La Iași se discută cu deosebit interes știrea după care, din tezaurul mitropoliei locale, al cărei inventar cuprinde 32 de pagini, lipsesc lucruri evaluate la patru miliarde de lei [...] Aceste obiecte, se afirmă, au fost furate de Teodor Pietreanu, intendentul mitropoliei și de Cuza, nepotul mitropolitului Moldovei, Irineu Mihălcescu. Arhiepiscopul Justinian Marina, vicarul Iașilor, a sesizat Ministerul Justiției și Parchetul pentru a stabili vinovățiile și pentru înapoierea bunurilor”¹¹². Dispariția bunurilor se petrecuse, chipurile, în timpul refugiului din 1944 și „întâmplător” această chestiune era reluată în momentul în care Irineu revenea la cârma mitropoliei.

Plecarea delegației BOR la Moscova și perioada alegerilor au amânat orice demers în acest sens până după constituirea noului parlament, fiind reluate în condițiile opoziției acerbe a Sinodului împotriva proiectelor viitoarelor legi 166 și 167. În 20 februarie 1947 Velicu notează: „Arhiepiscopul Justinian Marina face toate demersurile posibile pentru ca să ocupe scaunul de mitropolit al Moldovei, prin îndepărtarea titularului, mitropolitul Irineu Mihălcescu. În acest scop, el a înaintat un memoriu de câteva zeci de pagini primului ministru Petru Groza, în care-i aduce învinuiri mitropolitului Irineu Mihălcescu. După ce a primit memoriul, Groza i-a spus: «Nu mă amestec. Problema este de competența Adunării eparhiale a Moldovei», căreia trebuie să i se adreseze reclamantul. Primul ministru i-a spus aceste cuvinte și Mitropolitului Irineu, în audiența pe care acesta a avut-o marți, 18 februarie a.c.

Nemulțumit de acest insucces, arhiepiscopul Justinian Marina i-a înmânat un raport similar generalului deputat Rășcanu, pentru ca acesta să facă o interpelare în parlament. Informat de aceasta, Mitropolitul Irineu a intervenit prin cunoștințele sale și interpelarea n-a mai avut loc.

¹¹² Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 172.

Arhiepiscopul Marina i-a înmânat un memoriu și ministrului de externe, Gh. Tătărescu, înainte ca acesta să fi plecat la Paris. În audiența pe care i-a acordat-o Mitropolitului Irineu, Gh. Tătărescu i-a spus acestuia că se va ocupa de memoriu după ce va reveni în țară, dându-i în același timp asigurări că nu va avea nici o neplăcere.

Mitropolitul Irineu se află de câțeva vreme în București și va rămâne câteva zile pentru ca să urmărească acțiunea vicarului său, arhiepiscopul Justinian Marina”¹¹³.

În urma notelor informative primite de Siguranță referitoare la conspirațiile din jurul lui Irineu Mihălcescu și rapoartele lui Justinian, organele de siguranță îi cer lui Velicu să facă un raport pe această temă, dată fiind competența sa în această chestiune, raport pe care acesta, ca de obicei, îl consemnează mai întâi în „letopisețul” său. Dată fiind importanța lui deosebită, îl vom cita *in extenso*: „Arhiepiscopul Justinian Marina, vicar la Iași, și-a creat o atmosferă foarte neplăcută în rândurile clerului moldovean. A dat dovadă de lipsă de tact, deoarece nu s-a folosit de condițiunile de lucru, foarte favorabile lui, care existau în Moldova:

- a. În fruntea mitropoliei Moldovei se afla un ierarh erudit, Mitropolitul Irineu Mihălcescu.
- b. Clerul își iubea mitropolitul din respect față de el, ca ierarh și fost profesor-decan al Facultății de Teologie din București, dar simțea nevoia unui șef energetic, cu spirit de organizator, care să rezolve marile probleme de după război.
- c. Lipsa de energie a mitropolitului Irineu s-a resimțit asupra clerului; nu i-a imprimat un dinamism în acțiunile lui și delăsarea și-a făcut loc acolo unde terenul era mai slab.

Arhiepiscopul Justinian Marina constituia o nădejde pentru Moldova, căci venea la Iași cu vigoarea sa, cu dorul de a realiza ceva nou și îndeosebi în condițiunile, grele, pe de-o parte, din cauza războiului, dar favorabile pe de altă parte, pentru că se bucura de tot sprijinul Guvernului.

Justinian era bine orientat în ceea ce privește marile probleme sociale și clerul aștepta să fie ridicat și îmbărbătat la luptă de dinamismul noului ierarh. Așteptările au fost zadarnice; ba, ceva mai mult: clerul este foarte rău impresionat de lupta pe care-o duce arhiepiscopul Justinian împotriva mitropolitului Irineu, care l-a adus aici, pentru a-l îndepărta din scaun. Lupta lui Justinian are asupra clerului un efect contrar celui dorit de el. Clerul se îndepărtează de el și face zid de apărare în jurul mitropolitului Irineu.

Justinian se autoizolează de cler. Clerul afirmă că acțiunea politică a lui Justinian a fost un act de bruschețe. Astfel, la Botoșani și Dorohoi, Justinian a adunat clerul pentru discutarea diferitelor probleme bisericesti. Cu acest prilej, i-a invitat pe cei prezenți să se grupeze după partidele politice din care fac parte. Clericii au rămas foarte mirați de acest fapt și au părăsit sala în mod ostentativ, iar Justinian nu s-a putut convinge *de visu* de atitudinea politică a fiecărui cleric. La

¹¹³ *Ibidem*, p. 216.

Botoșani, necunoscuți au tras focuri de armă în mașina lui. El dă dovadă de multă mândrie față de cler, pe care-l privește „de sus”, crezând că «popii moldoveni sunt proști».

Situația aceasta este încununată de conflictul Marina-Irineu.

Concluzie:

- clerul este alături de mitropolitul Irineu;
- clerul este contra lui Marina.

Situația aceasta din câmpul factic bisericesc ieșean are trei soluții:

1. Împăcarea dintre mitropolitul Irineu și Marina și conlucrarea cu clerul;
2. Demisia lui Irineu;
3. Mutarea lui Marina.

*Analizând obiectiv situația, cred că soluția a doua va fi inevitabilă*¹¹⁴.

Din cele arătate de Velicu, se confirmă atmosfera ostilă de care avea parte Justinian în Moldova, dar nu numai din partea unui „sindicat”, ci din partea masei preoților, care nu sunt instigați de cineva, ci reacționează solidar cu mitropolitul lor. De asemenea, este confirmată activitatea intens „democratică” a lui Marina, care este foarte posibil să fi fost contracarată de acțiunile clerului care se simțea aproape de partidele istorice, dar nu putem ști sigur dacă în modul în care este deschis acest proces în notele informative din ianuarie 1944. Am subliniat concluziile lui Velicu, deoarece dovedesc o înțelegere deplină a direcției în care se îndreptau lucrurile.

Justinian Marina a lucrat pe două fronturi, unul al Siguranței și celălalt oficial. Dacă în rapoartele secrete Irineu și apropiații săi sunt acuzați de conspirație și atitudini antidemocratice, în plan oficial lupta se va da pe chestiunea furtului de obiecte din patrimoniul mitropoliei Moldovei. În acest sens Alexandru Cerna Rădulescu, un apropiat al lui Justinian, va publica sub numele de Olteanu o serie de articole în ziarul *Tribuna Românească*, în care mitropolitul Irineu este acuzat de implicare în dispariția obiectelor din palatul mitropolitan¹¹⁵. În aceste condiții, mitropolitul Irineu i-a ridicat vicarului său toate atribuțiile pe care acesta le avea¹¹⁶, în timp ce scandalul dintre cei doi ierarhi a ajuns pe biroul patriarhului.

Velicu consemnează atitudinile contradictorii ale clerului și dificultatea de a stabili un adevăr în această chestiune, unii afirmând „cu toată răspunderea” că Irineu este vinovat, în timp ce alții vor depune mărturie că nu este așa, mitropolitul moldovean căutând să-și adune la rându-i simpatizanți¹¹⁷. Aceștia din urmă vor

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 220.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 229.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 228. „Cercul de activitate al vicarului îl desemnează episcopul; el poate deci îndeplini numai slujbele religioase pe care i le încredințează episcopul (art. 125 Statut). În chipul acesta nu există doi episcopi într-o cetate, întrucât vicarul arhieru nu posedă deplin drept de jurisdicție în eparhie, ci exercită prin delegație dreptul de jurisdicție al episcopului eparhiot, în măsura mai mare sau mai mică în care i-a fost delegată” (Nicolae Popescu Prahova, *op.cit.*, 1938/1939, p. 11).

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 233-234.

avea parte de mari probleme. Astfel, la Ministerul Cultelor s-a prezentat o delegație formată din „preoții Petre Chirică, Mihail Acatrinei, alți doi clerici și domnul Gheorghe Sârbu, directorul cancelariei mitropoliei Moldovei. Ei au depus un memoriu. După înapoierea lor la Iași, preoții Chirică și Acatrinei și Gh. Sârbu au fost arestați și aduși la Văcărești. Ceilalți doi clerici sunt căutați de poliție”¹¹⁸. Zvonurile vor ridica la 300 cifra preoților din Moldova arestați¹¹⁹, aceasta ca efect al valului de arestări care au drept țintă partidele istorice, printre cei reținuți fiind și mulți preoți¹²⁰. În plus, în aceeași perioadă începe campania de restrângere a personalului clerical¹²¹, încât e greu de spus cine și cum a fost arestat sau scos la pensie pentru că l-a susținut pe mitropolitul Irineu.

În ceea ce privește atitudinea ierarhiei, sinodul permanent din 24 aprilie 1947 a decis, în urma unei întâmpinări a mitropolitului Irineu, înființarea unei comisii de anchetă din care să facă parte un ierarh, alături de reprezentanți ai ministerelor Cultelor, Justiției și Internelor¹²². Din partea Sinodului era delegat arhiepiscopul Atanasie Dincă Bârlădeanul¹²³. În același timp, a existat intenția chemării arhiepiscopului Justinian de la Iași, „ca unul care s-a făcut vinovat de campania de presă contra mitropolitului Irineu, chiriarhul său”¹²⁴.

Adoptarea legii 166 în parlament părea să fi rezolvat problema, urmând să fie constituite acele „comisiuni speciale” care „să avizeze” punerea în retragere a acelor arhiepiscopii „deveniți improprii funcțiunii lor, din cauza unor invalidități fizice sau de altă natură”¹²⁵. Din partea BOR a fost delegat Nicolae Popovici, care nu a avut ce face, deoarece ministrul Roșculeț stabilise deja într-un discurs diagnosticele pentru cei trei ierarhi vizați: Lucian Triteanu, invaliditate fizică; Cosma Petrovici și Irineu, suferinzi „din cauza unor invalidități de altă natură decât invaliditatea fizică”¹²⁶.

Nu știm exact cum s-au desfășurat lucrurile în cazurile episcopilor Cosma Petrovici și Lucian Triteanu, dar cel puțin Irineu Mihălcescu a opus o rezistență acerbă. În cele din urmă, el acceptă să demisioneze¹²⁷, cu condiția ca toată

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 235. Frământările existente în rândurile clerului datorită scandalului de la Iași sunt exprimate și cu ocazia ședinței Societății „Ajutorul”, filiala București. Președintele societății, preotul Eugen Bărbulescu a arătat în discursul său că „clerul ia act cu indignare de campania de presă contra mitropolitului Irineu” considerând că „lovitura vizează biserica” (*ibidem*, p. 236). Printre participanții la ședință s-a discutat și varianta conform căreia acele averi urmau să ia calea Uniunii Sovietice iar mitropolitul Irineu le-a ascuns.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 239.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 240.

¹²¹ *Vezi supra*.

¹²² Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 235.

¹²³ *Ibidem*, p. 239.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 235.

¹²⁵ „Monitorul Oficial”, anul CXV, partea I – A, nr. 121, 30 mai 1947, p. 4324.

¹²⁶ *Ibidem*, partea a III-a, Dezbaterile parlamentare, nr. 12, miercuri 6 august 1947, p. 318.

¹²⁷ În textul demisiei se spune: „După o activitate de jumătate de veac pe ogorul BOR, ca profesor universitar de teologie, ca preot, ca arhiepiscop..., trecând de vârsta de 70 de ani,

campania declanșată și ancheta împotriva lui să înceteze¹²⁸ și, într-adevăr, după ce pe 10 iulie el își semnează demisia, totul dispare ca prin farmec. Fostul mitropolit al Moldovei se va retrage la mănăstirea Agapia, evitând astfel să fie supus unei „expertize” umilitoare. Regele Mihai lua act de demisia ierarhului prin Înaltul Decret Regal nr. 1734/1947, publicat în Monitorul oficial, nr.145 din 26 august 1947 iar pe 28 august Justinian era însărcinat cu girarea treburilor eparhiei¹²⁹. Vlădica Irineu a încetat din viață pe 3 aprilie 1948, unii bănuind că ar fi fost asasinat. La sfârșitul lunii august erau puși în retragere și episcopii Cosma Petrovici și Lucian Triteanul, fapt consemnat oficial prin decretul 1836/10 septembrie 1947¹³⁰. Petrovici va muri pe 16 decembrie 1948, iar Lucian Triteanul în 1953. Astfel era deschisă calea alegerilor dorite încă din 1946.

Așa cum s-a așteptat în 1946 mai întâi alegerile generale legislative pentru a se lua noi măsuri împotriva BOR, tot așa în 1947 se va aștepta mai întâi rezolvarea „problemei” partide istorice și eliminarea de la guvernare a PNL – Tătărescu. Stăpâni incontestabili în domeniul politic, cu un nou ministru la Culte, profesorul Stanciu Stoian, membru al Frontului Plugarilor, și cu adunările electiv impregnate de elemente „democrate”, comuniștii vor trece fără emoții la titularizarea de noi episcopi. În noiembrie 1947 erau următoarele scaune episcopale vacante: mitropolia Sucevei (fosta mitropolie a Bucovinei)¹³¹, mitropolia Moldovei¹³², episcopia Maramureșului¹³³, arhiepiscopia Craiovei, creată prin desprinderea unor județe din eparhia Râmnicului prin legea 167¹³⁴, episcopia Râmnicului¹³⁵, episcopia Dunării de Jos¹³⁶ și episcopia Romanului¹³⁷. Între timp, episcopia Timișoarei fusese ridicată la rang de arhiepiscopie, apoi s-a înființat

când puterile omenești au slăbit iar suferințele trupești au început să mă copleșească, subscrisul m-am hotărât să mă retrag de la conducerea Mitropoliei Moldovei pe data prezentării acestei demisii” (ANIC, fond DGP, dosar 36/1943, f. 3).

¹²⁸ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 251.

¹²⁹ Justinian a ținut foarte mult să fie locotenent de mitropolit deși „în Biserica ortodoxă nu există vicari sau coadjutori «cum jure succedenti», cum există în Biserica romano-catolică. La moartea episcopului eparhiot un astfel de coadjutor ocupă de drept, fără nici o altă formalitate, scaunul episcopal”. „La noi, notează N. Popescu – Prahova, s-au văzut cazuri când arhiereul vicar sau locotenent de episcop la o eparhie vacantă, n-a fost înălțat la demnitatea de episcop eparhiot, ci a fost ales un altul” (N. Popescu – Prahova, *op.cit.*, p. 11).

¹³⁰ Vasile Manea, *op.cit.*, p. 21, 24.

¹³¹ Locotenent de mitropolit Emilian Antal din 30 iulie 1945.

¹³² Locotenent de mitropolit Justinian Marina.

¹³³ Vacantă din decembrie 1945, în urma decesului episcopului Vasile Stan. Treburile eparhiei au fost girate în calitate de locotenent de Policarp Morușca, care conduce episcopia până în 11 decembrie 1946, când este înlocuit cu arhiereul Eugeniu Laiu Suceveanul, care la rândul-i va fi înlocuit în iunie 1947 de Sebastian Rusan, deputat, rudă cu Petru Groza.

¹³⁴ Girată de Eugeniu Laiu Suceveanu din iunie 1947.

¹³⁵ Locotenent de episcop arhiereul Atanasie Dincă Bârlădeanul din 30 iulie 1945.

¹³⁶ Locotenent de episcop Antim Nica din septembrie 1947.

¹³⁷ Locotenent de episcop Partenie Ciopron din septembrie 1947.

mitropolia Banatului¹³⁸, desprinsă din mitropolia Ardealului, episcopul Vasile Lăzărescu fiind investit ca mitropolit pe data de 26 octombrie 1947. Dacă unii au considerat că mitropolia Banatului a fost creată pentru a slăbi autoritatea lui Nicolae Bălan¹³⁹, Dudu Velicu îl consideră un gest de prietenie din partea lui Petru Groza, un act „contrar punctului de vedere al PCR”¹⁴⁰. Pentru restul eparhiilor vacante fiecare își calcula șansele și încerca să și le crească.

Spre surpriza unora, pentru alegerile din noiembrie 1947 nu au fost scoase „la licitație” decât trei eparhii: mitropolia Moldovei, arhiepiscopia Craiovei și episcopia Maramureșului, adică acelea pentru care se găsiseră candidați siguri. Cum patriarhul nu a luat parte la Congres, cel care a condus lucrările a fost mitropolitul Nicolae Bălan, având în preajmă pe primul-ministru Groza și ministrul Cultelor, Stanciu Stoian¹⁴¹.

Justinian nu a avut nici o emoție pe 19 noiembrie, deoarece ceilalți candidați s-au retras în fața celui care avea „sprijinul deplin al PCR”¹⁴², sperând că la alegerile de patriarh să fie mai norocoși, deși cel puțin ardelenii au încercat să-l promoveze ca mitropolit al Moldovei pe Nicolae Popovici¹⁴³, ca primă etapă în accederea acestuia la rangul de patriarh¹⁴⁴. Din însemnările lui Dudu Velicu rezultă că, până la demisia lui Irineu, ardelenii doreau să-l instaleze pe Popovici direct patriarh și abia după ce s-au convins că sunt forțe care se opun scoaterii din scaun a lui Nicodim au decis să înceapă mai întâi cu candidatura la mitropolia Moldovei, dar fără succes. Dacă dăm crezare celor spuse de Velicu, atunci legătura dintre „ardeleni”, „moldoveni” și Ministerul Cultelor din notele informative din ianuarie 1947 nu se justifică.

Ca o compensație pentru Petru Groza, alături de investirea ca mitropolit a lui Vasile Lăzărescu, pe 21 noiembrie Sebastian Rusan, rudă a sa, era ales în funcția de episcop al Maramureșului¹⁴⁵.

¹³⁸ Episcopia a fost ridicată la rangul de Arhiepiscopie prin hotărârea din 24 aprilie 1947 și aprobată prin legea 195 din 7 iunie 1947; ridicată la rangul de Mitropolie prin hotărârea sinodală din 3 iulie 1947, aprobată prin legea 325, votată de Adunarea Deputaților la 19 septembrie 1947 (promulgată la 26 septembrie 1947) (Mircea Păcurariu, *op.cit.*, vol. III, 1997, p. 561).

¹³⁹ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 23, p. 76.

¹⁴⁰ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 273.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 285.

¹⁴² *Ibidem*, p.273.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 283.

¹⁴⁴ Velicu e foarte categoric când spune că între Justinian și Petru Groza există un conflict datorat intenției primului-ministru de a-l promova ca patriarh pe Popovici: „În fond, lupta s-ar duce între PCR și Frontul Plugarilor, sub formula Marina – Groza” (*ibidem*, p. 273).

¹⁴⁵ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, p. 83. Velicu notează că „imediat după alegerea preotului Sebastian Rusan ca episcop al Maramureșului, Sinodul a procedat la cercetarea lui canonică. În timpul dezbaterilor, s-a obiectat că noul ales nu poate fi validat, deoarece nu este licențiat în Teologie. În cele din urmă, la insistențele mitropolitului Bălan «a închis ochii și l-a validat»” (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 288).

Surpriza a constituit-o ascensiunea extrem de rapidă a arhimandritului Firmilian Marin în postura de arhiepiscop de Craiova în data de 20 noiembrie. Acesta era un apreciat profesor la Seminarul „Central” din București, pe care l-a și condus în perioada 1940 și 1944-1947¹⁴⁶, dar cu un trecut de legionar confirmat de semnătura sa constantă în diferite publicații gardiste. Dudu Velicu nu a fost un apropiat al lui Firmilian, astfel că numele său este puțin prezent în notițele sale. Însemnările referitoare la persoana lui se înmulțesc din primăvara anului 1947, când în este semnalat faptul că Nicodim ar dori să-l numească preot la catedrală și chiar vicar patriarhal. După două luni, pe 30 iunie, Velicu notează că „Firmilian Marin va fi ales arhiepiscop al Olteniei, fiind expresia dorinței Guvernului”¹⁴⁷. Pentru a ajunge în acest post el a trebuit să facă o *mea culpa* publică, privind activitatea lui din trecut¹⁴⁸.

Pentru celelalte posturi s-a acceptat soluția provizorie a locțiitorilor, rămânând aceiași arhierei de dinainte¹⁴⁹, noi măsuri în domeniul organizării bisericești fiind luate după proclamarea republicii populare.

În toată această perioadă patriarhul Nicodim a fost supus unor presiuni uriașe, care i-au agravat boala, în iunie fiind la un pas de moarte. Epuizat, el își înainta (a câta oară?) demisia regelui, pe 3 octombrie 1947¹⁵⁰, pe care acesta o respingea, scriindu-i: „Prezența Înalț Prea Sfinției Voastre în fruntea bisericii este de cel mai mare folos, astfel că socotesc că este bine să rămâneți Patriarhul României pentru binele și bucuria tuturor”¹⁵¹. Bătrânul Nicodim accepta să-și ducă crucea până la capăt și să rămână în fruntea bisericii¹⁵² ca un simbol, deși efectiv nu mai avea puterea să conducă, în locul său urmând să administreze treburile curente ale Patriarhiei episcopul Iosif Gafton, numit reprezentant personal al patriarhului, și arhiereul Pavel Șerpe, pentru care Nicodim se va lupta din greu ca să-l promoveze în funcția de vicar patriarhal¹⁵³. Numirea celui din urmă, așa cum este descrisă de Dudu Velicu, este o adevărată odisee, care arată cine erau stăpânii și cum trebuia patriarhul țării să se strecoare pentru a-și atinge scopurile. Deși numit de Sinod și confirmat prin decret regal încă din iunie, guvernul refuza să-i acorde

¹⁴⁶ Mai multe amănunte în Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 272.

¹⁴⁷ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 257.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p.78.

¹⁴⁹ Doar la Roman, Partenie Ciopron este înlocuit pe 15 decembrie 1947 cu fostul vicar al lui Lucian Triteanu, Ilarion Mircea Băcăoanu.

¹⁵⁰ ANIC, fond Casa Regală – Mihai, dosar 14/1947, f. 1.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 3 (Scrisoare din 11 octombrie)

¹⁵² Vezi scrisoarea de răspund a patriarhului Nicodim adresată regelui pe 16 octombrie 1947 (*Ibidem*, f. 4).

¹⁵³ Cele consemnate de Velicu referitor la numirea lui Pavel Șerpe ca vicar patriarhal, deși unele sunt aproape sigur doar zvonuri, sunt extrem de revelatoare în ceea ce privește calea care trebuia urmată pentru a ajunge arhiereu. Primul drum al lui Șerpe este în martie la ministrul Cultelor, unde a discutat mai întâi cu directorul general Grigore Cernăianu, apoi la ministrul Cultelor, Radu Roșculeț (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 230).

recunoașterea sa, deoarece, explică Velicu, Groza era în conflict cu patriarhul. Gura lumii afirma că, pentru a-l instala pe Justinian locotenent de mitropolit la Iași, Nicodim i-a cerut ca acestuia să-și pună la bătaie toate cunoștințele pentru a obține recunoașterea lui Șerpe, iar Justinian, se spune, și-a făcut datoria, Pavel Șerpe fiind recunoscut în cele din urmă vicar patriarhal, având în grijă treburile patriarhiei până la moartea vlădiciei Nicodim.

Alături de Șerpe, Nicodim va încerca să ridice în funcții și pe alți apropiați de-ai săi. Unul dintre aceștia a fost arhimandritul Vasile Vasilache, starețul mănăstirii Antim, cel care găzduia cu generozitate întrunirile grupului „Rugul Aprins”, persoană care a devenit una din țintele preferate ale atacurilor inamicilor lui Nicodim¹⁵⁴ și care, alături de fratele său, în anii următori va cunoaște o dureroasă experiență carcerală. Nicodim va încerca să obțină pentru el funcția de vicar patriarhal, dar candidatura a fost respinsă, deși la un moment dat, în disperare pentru a obține acceptul patriarhului pentru legile 166 și 167, ministrul Roșculeț a promis că va rezolva această chestiune.

Atanasie Dincă a fost alt arhieru pe care Nicodim a încercat în zadar să-l titularizeze într-o eparhie¹⁵⁵, însă cel mai apropiat de patriarh a fost episcopul Iosif Gafton, pe care Nicodim și l-a dorit ca urmaș, făcând toate diligențele în acest sens, apropiindu-se chiar de tabăra ardeleană, inamica sa, care l-ar fi preferat pe Gafton lui Marina. Din păcate, patriarhul nu avea decât prea puține puteri ca să schimbe ceva semnificativ, fiind prins între două blocuri de putere, unul sprijinit de Groza, celălalt de PCR, cu care era greu de jonglat. În cele din urmă, sugerează Velicu, deplin lămurit că viitorul câștigător este Justinian, Nicodim a negociat viitorul lui Gafton, care s-a apropiat de tabăra celui mai puternic, iar Justinian, ajuns patriarh, îl va menține pe Gafton în funcția de episcop al Argeșului.

Tot în anul 1947, patriarhul Nicodim va trebui să facă față vizitei patriarhului Moscovei, Alexei, în perioada 29 mai – 12 iunie¹⁵⁶. Oficial, ea era un răspuns la vizita pe care Nicodim o efectuase în URSS cu un an în urmă, dar clerul se temea că e vorba de mult mai mult, mulți dintre ei afirmând că „Patriarhul Alexei a venit în România să-și viziteze eparhia”¹⁵⁷ sau că acesta este un prim pas pentru „recunoașterea patriarhului Alexei ca patriarh ecumenic”¹⁵⁸.

Cel care s-a implicat în mod deosebit în buna desfășurare a vizitei patriarhului moscovit a fost primul-ministru Petru Groza, care a ținut să-l ducă pe Alexei la Băcia natală. Nu întâmplător, din delegația română care a primit pe

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 232.

¹⁵⁵ Și Dincă va încerca să cultive pe puternicii zilei dar Velicu notează că el și Efrem Enănescu, fostul mitropolit al Basarabiei „sunt urâți de moarte” de PCR și „puși la index” (*Ibidem*, p. 197-198).

¹⁵⁶ Tot programul patriarhului Alexei în România a fost monitorizat atent de serviciile secrete românești și consemnat într-un dosar aparte (ACNSAS, fond Documentar, dosar 75, 410 file)

¹⁵⁷ Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 247.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 241.

clericii ruși, la loc de frunte s-a aflat episcopul Nicolae Popovici, alături de care s-au aflat apropiații lui Nicodim, Iosif Gafton și Atanasie Dincă, semn al unei destinderi strategice între tabăra patriarhală și cea ardeleană¹⁵⁹. Faptul că Justinian nu a participat la acțiunile de pe parcursul vizitei este poate fi explicat prin „faima” neplăcută pe care și-o crease între timp prin scandalul Irineu, dar acest lucru nu va afecta câtuși de puțin viitoarea sa alegere ca patriarh, dovadă limpede că nu Alexei era cel care dădea „binecuvântările” în acest caz.

Discuțiile s-au purtat în jurul a două chestiuni complementare: pericolul reprezentat de catolicism și necesitatea creării unui front ortodox, aceste lucruri urmând să fie dezvoltate și sistematizate cu ocazia unui congres panortodox care urma să aibă loc la Moscova la sfârșitul anului 1947. Întru-un comunicat Press Unipress se făceau următoarele precizări: „Vizita patriarhului ortodox din Moscova, Alexei în România e un indiciu asupra interesului ce se acordă desfășurării problemelor religioase în sud-estul Europei. După serviciul religios de duminică în Catedrala din București, Alexei a anunțat un Congres panortodox la Moscova, pentru toamna ce vine „să se discute probleme de interes comun”. La banchetul de ieri, Groza vorbind în calitate de „cel mai vechi membru al Congresului Național Ortodox, în prezența clerului român și rus a spus: „Catolicii au pornit o acțiune pentru un front mondial”. Ortodoxia trebuie să pornească și ea la o acțiune, deoarece suntem informați că există un oarecare complot de a întrebuița credința pentru alte scopuri decât cele religioase și pentru tendințe imperialiste. Având în vedere acest front mondial al altor religii, care nu servește cauzei păcii, Ortodoxia trebuie să răspundă cu forța și vigilența ei. Groza a amintit de asemenea că „românii din Transilvania au trecut la catolicism sub teroarea Habsburgilor, în timpul dominației austriece”, ceea ce sugerează o tendință pentru separarea de Roma, conform unor mișcări similare din alte părți din Europa sud-estică”¹⁶⁰. Credincios însă ideii de colaborare cu toate bisericile, fără a privilegia pe una, și temător de subordonarea sugerată de propunerile patriarhului moscovit, Nicodim a adoptat o atitudine extrem de prudentă, chiar ostilă. Un raport diplomatic francez din 20 decembrie 1947 arăta că propunerile rusești „s-au lovit deopotrivă de rezistența patriarhului Nicodim, a ierarhilor români, dar deopotrivă,

¹⁵⁹ Dudu Velicu notează: „Singurii ierarhi care-l vor însoți în țară (pe patriarhul Alexei) sunt episcopii Iosif Gafton al Argeșului, Nicolae Popovici – Oradea Mare și arhiepiscopul Atanasie Dincă, locotenent de episcop la Râmnicu – Vâlcea, pentru că:

1. Pe Iosif Gafton, (patriarhul Nicodim) vrea să-l lase urmaș – patriarh – cu asentimentul patriarhului Alexei, pentru ca să nu-i facă opoziție comuniștii. Apoi, el se va retrage din scaun.
2. Pe Dincă vrea să-l numească arhiepiscop al Olteniei.
3. Pe Popovici, pentru ca să nu se supere Ardealul că nu are reprezentant.

Pentru a le scădea din prestigiu arhierilor Emilian Antal și Justinian Marina, îi va ponegri în fața patriarhului Alexei, unul ca fiind imoral, iar al doilea răzvrătit (cazul mitropolitului Irineu Mihălcescu).

Pentru Iași, îl pregătește pe Vasile Vasilache” (*ibidem*, p. 243).

¹⁶⁰ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, document 19, p. 73.

se pare, a unei sigure rezerve a autorităților oficiale care au conștiința atașamentului românilor față de independența bisericii lor. Patriarhul Alexei n-a avut mai mult succes nici atunci când i-a propus șefului bisericii românești în conversațiile pe care le-au angajat, în vederea de a determina o atitudine comună a bisericilor ortodoxe față de catolicism, dominat de „imperialismul” Vaticanului. Atunci i s-a răspuns că în România, Biserica Ortodoxă întreține și dorește să mențină bune raporturi cu biserica catolică; iar dacă aceasta din urmă ar manifesta ingerințe în domeniul politic, este de datoria oamenilor de stat să ia măsurile necesare”¹⁶¹.

Totuși, pentru a nu se stârni discuții inutile, în cadrul Sinodului plenar care și-a deschis lucrările pe 2 iulie 1947, s-a luat în discuție și desemnarea membrilor delegației BOR, care urma să ia parte la sinodul de la Moscova, proiectat pentru toamna lui 1947. Cum Nicodim a refuzat să mai plece, au fost nominalizați episcopii Iosif Gafton și Nicolae Popovici, arhiepiscopul Emilian Antal, preotul Gala Galaction, preotul Ioan Vască, preotul Petre Vintilescu¹⁶². Dar ei nu vor avea ocazia să plece așa de curând, deoarece congresul s-a amânat pentru vara anului viitor, motivul real fiind nehotărârea multor biserici ortodoxe de a participa la o adunare menită să arate înțâietatea scaunului patriarhal de la Moscova.

¹⁶¹ Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii din România în lumina documentelor diplomatice franceze*, Editura Sylvi, București, 2000, document 1, p. 113. În însemnările sale Dudu Velicu istorisește câteva fapte care ilustrează atitudinea lui Nicodim față de delegația bisericii ruse. Astfel, cu ocazia *Te Deum* - ului din catedrala patriarhală, după discursul lui Nicodim, patriarhul Alexei „și-a exprimat bucuria de a fi vizitat România, sfârșind cu invitația ca-n toamna acestui an patriarhul Nicodim să meargă la Moscova, pentru ca într-un Sinod (ecumenic), alături de șefii celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale, să rezolve problemele bisericești generale. Patriarhul Nicodim ridică repede mâna dreaptă și arătătorul ei spre patriarhul Alexei și spune în limba română: «Dar de ce la Moscova?». Patriarhul Alexei va fi înțeles – căci s-a făcut apoi liniște, cei din jur zâmbeau – cu toate că nu i s-au tradus cuvintele acestea... Iată-l pe Emil Bodnăraș, subsecretar de stat la președinția Consiliului de Miniștri, cum se pleacă la urechea unui vecin și, râzând, îi șoptește ceva. Interpretarea: «Lasă, Înalt Prea Sfințite, nu te teme, că nu mai ajungi să participi la acest sinod, indiferent unde s-ar ține el»” (Dudu Velicu, *op.cit.*, 2004, p. 245). Apoi, în timpul dejunului la Palatul patriarhal, patriarhul Alexei a arătat că Moscova trebuie să devină centrul ortodoxiei. Patriarhul Nicodim s-a opus acestei păreri, spunând că București este un oraș mai propice pentru un asemenea scop. În timpul discuției, patriarhul Nicodim i-a dat să înțeleagă interlocutorului său importanța BOR, în cadrul intențiilor lui în domeniul politicii religioase, ecumenice, adăugând că și țarul Nicolae al II-lea a cerut ajutorul României, când, fiind în fața pericolului turcesc, i-a trimis lui vodă Carol I telegrama: «Veniți, ajutor, creștinătatea amenințată»” (aluzie la telegrama adresată principelui Carol I de către Marele Duce Nicolae, la 19/31 iulie 1877). Petru Groza a considerat că prin aceste cuvinte patriarhul Nicodim și-a jignit musafirul și i-a cerut prin intermediul preotului Vască să redacteze o scrisoare de scuze adresată patriarhului Alexei, lucru pe care Nicodim l-a refuzat categoric (*Ibidem*, p. 254).

¹⁶² *Ibidem*, p. 259.

După acest eveniment, Nicodim s-a retras la mănăstirea Neamț de unde a asistat din ce în ce mai neputincios cum situația se degrada pe zi ce trece. În decembrie și-a dictat testamentul, în care, spune Dudu Velicu, îl recomanda ca urmaș pe episcopul Iosif Gafton. Pentru că starea lui de sănătate se agrava, a fost adus la București. Din palatul patriarhal el a aflat vestea abdicării regelui. Atunci, spune Velicu, bătrânul patriarh a rostit: „Dacă a plecat el, eu nu mai am nici un rost”¹⁶³. Decesul său, petrecut la 27 februarie 1948, a deschis o nouă etapă în lupta pentru putere la vârful Bisericii Ortodoxe Române.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 296.